

Nr 144.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1954/55 till inrikesdepartementets avlöningar och omkostnader samt angående psykologiskt försvar m. m. jämte i ämnet väckta motioner.
(3:e avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under elfte huvudtiteln (punkterna 1 och 2, s. 1—3 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 4 januari 1954) föreslagit riksdagen att *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för inrikesdepartementet, vilka föreslagits av departementschefen, *dels* godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för inrikesdepartementet, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1954/55, *dels ock* till Inrikesdepartementet: Avlöningar och Omkostnader för nämnda budgetår såsom förslagsanslag anvisa 790 000 resp. 70 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 162, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 5 mars 1954, framlagt de förslag, som framgår av den följande redogörelsen.

I förevarande sammanhang har utskottet till behandling förehaft följande motioner, nämligen

- I: 493 av herr *Ollén m. fl.*;
- II: 645 av herr *Håstad m. fl.*; samt
- II: 644 av herrar *Helén* och *Boija*.

Yrkandena i nämnda motioner redovisas i det följande.

Propositionen nr 1.

Inrikesdepartementet: Avlöningar. Anslaget är i gällande riksstat uppfört med 786 000 kronor.

Den på övergångsstat nu uppförda befattningen såsom kansliråd i lönegrad Ca 37 anses, sedan innehavaren utnämnts till landshövding, kunna indragas fr. o. m. nästa budgetår.

• Vidare har innehavarna av de på indragningsstat resp. övergångsstat uppförda befattningarna såsom förste kanslisekreterare i lönegrad A 26 och såsom registrator i lönegrad Ca 25 beviljats avsked med utgången av november 1953. Den på ordinarie stat upptagna kontorsskrivartjänsten i löne-
1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1954. 6 saml. Nr 144.*

grad Ca 19, som hittills hållits obesatt, har med anledning härav kunnat tillsättas. Med hänsyn härtill kan för nästa budgetår en besparing om i runt tal 9 000 kronor beräknas uppkomma under ordinarieposten. För att i viss utsträckning kunna tillgodose föreliggande behov av personalförstärkning inom departementet genom anställande av extra arbetskraft förordas, att nämnda belopp överföres från ordinarieposten till icke-ordinarieposten. I enlighet med grunderna för den reglerade befordringsgången anses fr. o. m. nästa budgetår en befattningshavare böra erhålla ordinarie anställning såsom kontorsbiträde i lönegrad Ca 8. Då befattningshavaren uppehåller högre extra ordinarie tjänst, erfordras ingen uppräknning av ordinarieposten.

Med hänsyn till inträffande löneklassändringar m. m. föreslås icke-ordinarieposten utöver vad ovan nämnts uppräknad med 2 000 kronor. Anslagsposten till rörligt tillägg uppräknas likaledes med 2 000 kronor.

I enlighet med vad sålunda förordats föreslås anslaget höjt med 4 000 kronor.

I anledning av förslagen anses på personalförteckningen böra uppföras en befattning som kontorsbiträde i lönegrad Ca 8 samt från förteckningen uteslutas befattningarna på övergångsstat såsom kansliråd i lönegrad Ca 37 och registrator i lönegrad Ca 25 samt befattningen som förste kanslisekreterare på indragningsstat i lönegrad A 26.

Inrikesdepartementet: Omkostnader. Anslaget är i gällande riksstat uppfört med 61 000 kronor.

Anslagsposterna till sjukvård m. m. och till reseersättningar anses för budgetåret 1954/55 böra uppföras med oförändrade belopp, 2 000 resp. 12 000 kronor. Under anslagsposten till expenser anses delposterna till bränsle och lyse samt till övriga expenser med hänsyn till belastningen budgetåret 1952/53 böra uppräknas med 1 000 resp. 6 000 kronor och sålunda upptagas till 8 000 resp. 36 000 kronor. Till publikationstryck slutligen har för innevarande budgetår anvisats ett belopp om 10 000 kronor. Medelsåtgången under de tre senast förflutna budgetåren, 1950/51—1952/53, har uppgått till resp. 10 830, 11 202 och 18 077 kronor. I sistnämnda belopp ingår emellertid vissa utgifter av tillfällig natur. Med hänsyn härtill förordas, att för detta ändamål för nästa budgetår beräknas ett med 2 000 kronor till 12 000 kronor förhöjt belopp.

I enlighet med vad sålunda anförts föreslås anslaget för nästa budgetår skola uppföras med 70 000 (+ 9 000) kronor.

Propositionen nr 162.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 november 1950 tillkallade dåvarande chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Mossberg, sex

sakkunniga för att verkställa utredning rörande erforderliga anordningar för tryggande av en god psykologisk beredskap och framlägga därav föranledda förslag. De sakkunniga, som antog benämningen kommittén för utredning om det psykologiska försvaret, avgav den 27 april 1951 förslag till provisorisk organisation av statlig verksamhet för tryggande av god psykologisk beredskap m. m. Sedan detta förslag varit ute på remiss, lät chefen för inrikesdepartementet till kommittén överlämna samtliga remissvar för att tagas under övervägande vid fullgörande av kommittéuppgiften. Den 1 september 1953 avlämnade kommittén sitt huvudbetänkande, kallat »Psykologiskt försvar» (SOU 1953: 27). Även detta betänkande har varit föremål för remissbehandling.

I propositionen tages först upp frågan om behovet av ett psykologiskt försvar. Därefter behandlas riktlinjerna för det psykologiska försvarets verksamhet under krig och förslaget till krigsorganisation. Framställningen behandlar sedan frågan om åtgärder i fred, varefter propositionen avslutas med departementschefens hemställan.

Behovet av psykologiskt försvar.

I statsrådsprotokollet lämnas följande redogörelse.

Kommittén.

Psykologisk krigföring.

Kommittén anför i huvudsak följande.

De förändringar, som samhället genomgått i modern tid, har icke endast i grunden förändrat den militära krigföringen, de har också skapat sådana betingelser, att den psykologiska krigföringen fått en starkt ökad betydelse. Den tekniska utvecklingen har förändrat krigets yttre former och gett det möjligheter att verka snabbt och kraftigt över stora avstånd och med många skiftande medel. Mekaniseringen av stridskrafterna och industrialiseringen av näringslivet har gjort den ekonomiska krigföringen till en väsentlig faktor i nutida krig. Kraftförsörjningen, industrin och handeln har blivit viktiga angreppsobjekt. Civilbefolkningen utsättes för krigshandlingarna och dras in i krigsansträngningen i en omfattning som aldrig förr. Hemorten har blivit en utsatt och sårbar hemmafront. Det moderna kriget drabbar allt och alla. Frontlinjen går bildligt talat i varje enskild medborgares medvetande. Kriget av i dag kräver ytterst vars och ens insats, vars och ens ställningstagande. Samtidigt har de tekniska hjälpmedlen, som används för att vidarebefordra upplysningar, idéer och inställningar till stora grupper människor, utvecklats starkt. Den enskilde individen kommer på ett helt annat sätt än tidigare i kontakt med världsskeendet och med den uttolkning som detta skeende får i press, radio och film. Den totalitära statens ledning använder propagandan såsom ett viktigt medel för att bibehålla och utvidga maktställningen.

Hela denna utveckling har lett till att propagandan, som är den viktigaste formen av psykologisk krigföring, i våra dagar blivit ett betydelsefullt vapen i krig. Den riktas såväl mot fienden och hans krigsmakt som till den egna befolkningen och de egna styrkorna.

Som psykologisk krigföring i egentlig mening betecknar kommittén en verksamhet, genom vilken motståndsviljan påverkas med rent psykiska medel och icke genom yttre våld. Under krig är det psykologiska vapnet i förhållande till de militära maktmedlen ett hjälpvapen, vars verkan i mycket beror av den övriga krigföringen och som ensamt föga förmår. Under yttre fred kan psykologiska krigföringsåtgärder genomföras såsom förberedelse för ett möjligen kommande militärt krig eller för att utan ett sådant vinna maktpolitiska framgångar; under de senaste årens »kalla» krig har metoden utnyttjats i ständigt stegrad omfattning.

Den psykologiska krigföringen har liksom den militära en offensiv och en defensiv sida. Den kan utnyttjas i angreppskrig likaväl som i försvarskrig. Vid både angreppskrig och försvarskrig kommer såväl offensiva som defensiva åtgärder ifråga även på den psykologiska krigföringens område.

Den psykologiska krigföringens främsta hjälpmedel är tidningarna och andra tryckalster, rundradion och filmen. Dessa massmedia har redan i fred avgörande betydelse för opinionsbildningen. I krig får de ännu större vikt som propagandaorgan. En stor del av det nyhetsmaterial, som står till tidningarnas förfogande och bereds plats i dem, utgör element i det psykologiska krig, som sekunderar det politiska maktspelet i tider av internationell spänning. Vid öppet krig sväller detta material starkt. I regel når en krigförande genom pressen endast egen opinion. I mindre omfattning kan han nå opinionen i neutrala och allierade stater. Det mest effektiva sättet för denna påverkan är att snabbt och väl betjäna pressen med nyheter. En krigförande kan också ge nyheter sådan form, att de med bevarad fastän maskerad udd glider in i motsidans tidningar. Han kan även sprida särskilda nyhetsblad direkt till fienden. Vidare kan både i öppet och kallt krig propagandabroschyrer spridas över öppna gränser, genom järnridåer och tvärs över stridsfronter. Under krig blir dock flygbladet det mest anlitade medlet att med tryckta ord nå fienden. Rundradion spelar en mycket stor roll, särskilt i kritiska skeden såsom vid ett krigsutbrott. För propaganda till fientligt område är radion det främsta medlet. Ett närstående medel är högtalare vid fronten eller i flyg över fientligt område. Ett livskraftigt stridsmedel är allttjämt ryktesspridning. Filmen har sin styrka i att den verkar direkt på känslolivet och når många, under krig dock icke motsidan. De olika massmedia kompletterar varandra. De bör under krig utnyttjas i kombinerade aktioner för att få full slagkraft.

För den psykologiska krigföringen tages även vetenskapen till hjälp. För studium av motståndssandan och av betingelserna för psykologisk krig-

föring anlitas vetenskapligt skolade experter, främst socialpsykologer, sociologer, statsvetenskapsmän och statistiker men även historiker, kulturantropologer och psykiatriker. Socialpsykologien och sociologien har utvecklats starkt under de senaste decennierna och därmed också de på dem grundade tekniska metoderna för mätning av attityder och analys av propaganda, vilket allt har kommit den psykologiska krigsföringen tillgodo.

Vetenskapsmännens arbetsuppgift är att kartlägga motståndarens nationella särdrag, strukturen i hans samhälle, öppna eller latent spänningar mellan olika grupper i hans land samt att följa den fientliga opinionens växlingar inför krigshändelser och propaganda. I det egna landet gäller det att följa och analysera den fientliga propagandan, kontinuerligt undersöka folkstämningen och klarlägga egen och fientlig propagandas verkan på opinionen samt sammanställa och analysera i omlopp varande rykten. Arbetsuppgifterna och metoderna att lösa dem belyses av kommittén med några exempel på uppgifter, som samhällsvetenskapsmän var sysselsatta med under andra världskriget. De speciella förhållandena under krig medför, att forskarna i många fall inte blir i stånd att framlägga vetenskapligt hållbara recept för handlandet. Men även om de ej förmår att ge entydiga råd i oklara lägen, så kan de, som erfarenheterna under andra världskriget visat, på grundval av kända eller sannolika faktorer medverka till ett bedömande av hur det psykologiska angreppet bör sättas in med största utsikt till framgång. När det gäller det defensiva psykologiska försvaret av det egna folket, blir forskarnas tillgång både till grundläggande fakta och till data om gradvisa förändringar rikare och därmed också deras möjligheter att bidra till den psykologiska krigsinsatsen större.

Kommittén framhåller, att det av flera skäl är vanskligt att bedöma resultaten av psykologisk krigsföring. Den ändring i människors inställning och beteende, som man syftar till, har oftast flera samverkande orsaker. Under krig spelar vapenlyckan väl i regel största rollen, försörjningsläget har väsentlig betydelse och de personliga förlusterna och obehagen får stor vikt för många. Propagandan kan sällan ensam nå sitt mål, men den kan accentuera den verkan, som de yttre omständigheterna har på människorna. Kommittén framhåller, att en skickligt skött och väl förberedd psykologisk krigsföring såväl för en angripare som för en försvarare kan bidra till att fienden ger upp snabbare än vad han eljest skulle ha gjort ävensom till att den egna kampviljan bevaras och stärkes. Därutöver framhåller kommittén, att under krig ett land, vilket icke har förmåga att möta de psykologiska åtgärder fienden riktar mot trupp och befolkning, riskerar att komma i allvarligt underläge.

Den psykologiska krigsföringens omfattning, metoder och resultat före, under och efter andra världskriget belyses utförligt i betänkandet (s. 29–48, till vilket i denna del hänvisas.

Motståndsandans värnande.

Kommittén redogör i ett följande kapitel för det nutida kriget och dess psykiska påfrestningar på befolkningen. Därefter följer en analys av vad motståndssanda är och vad som inverkar på den. På grundval härav ger kommittén så en rad förslag till åtgärder under fred och krig i syfte att trygga befolkningens motståndssanda.

Kommittén anför i dessa delar bl. a. följande:

Om en stormakt går till angrepp mot Sverige, blir de psykiska påfrestningarna på vårt folk stora och för många medborgare svåra att bära. Den omständigheten, att vårt land under lång tid har åtnjutit fred och att ett krig för många svenskar har kommit att te sig såsom något mycket osannolikt, skulle skärpa den starka chockverkan, som den moderna krigföringen i och för sig framkallar vid ett plötsligt angrepp. Denna blir större ju mera överlägsen angriparen är. Särskilt kännbar blir den psykiska påfrestningen för befolkningen i en mindre stat, som icke kan räkna på omedelbart bistånd av mäktigare stater.

Genom en god psykologisk försvarsberedskap — liksom genom en god försvarsberedskap på övriga områden — kan motståndskraften mot chocken ökas. Mot nötningen på den psykiska motståndskraften under krigets fortgång kräves psykologiska försvarsåtgärder, som måste avvägas efter det behov som framträder eller som kan förutses.

Motståndssandan är en kombination av vilja till motstånd och andlig kraft till motstånd. För motståndsviljan är främst avgörande, att man helhjärtat uppfattar landets sak som sin egen. Men det fordras också, att man själv vill medverka i det gemensamma motståndet och ta de risker detta medför. Andlig kraft till motstånd har den som kan behärska den fruktan och ångest, den dragning till apati och panik, som kan komma en person att aktivt eller passivt bidra till uppgivande av motstånd.

Positiva komponenter i motståndssandan *under krig* och viktiga faktorer, som stödjade den mot psykisk påfrestning, är för hela folket:

Tro på det rättvisa i landets sak.

Tro på möjligheten till seger.

Fruktan för följderna av nederlag och ockupation — för den egna personen, för anhöriga och för hela folket.

Tillit till statsledningen, vilket betyder tro på att de, som leda landet, är dugliga och gör sitt bästa.

Samhörighetskänsla med landet i dess helhet eller någon lojal grupp; känsla av ensamhet kan i samverkan med övriga påfrestningar lätt bryta ner en persons moral.

Kännedom på förhand om krigets natur och om vad man själv kan vänta sig; kännedom om den psykologiska krigföringens syften och medel är bl. a. av betydelse för förmågan att stå emot.

Vetskap om vad som händer; ovisshet skapar oro och osäkerhet och är gynnsam jordmån för rykten och propaganda.

God fysisk och psykisk kondition; umbäranden och bekymmer ned-sätter ofta motståndskraften, hunger och trötthet är viktiga negativa faktorer liksom brist på självförtroende och känslan av att vara undervärderad.

Åtgärder i fred för att främja viljan till motstånd.

Kommittén framhåller, att förberedelse under fred för att säkerställa motståndsansan är ett lika elementärt försvarsbehov som kravet på att krigsmakten vid angrepp skall kunna fungera utan fortsatt förberedelse. Uppbyggande under fred av en hårdig motståndsansan har dessutom fredsbevarande betydelse likaväl som upprättande av en stark krigsmakt.

I fortsättningen anför kommittén bl. a. följande.

Den för motståndsansan nödvändiga gemenskapskänslan och uppslutningen kring gemensamma ideal och intressen måste finnas och komma till uttryck redan under fred. Det är vidare angeläget, att medborgarna är medvetna om värdet av de för deras trivsel och trygghet grundläggande faktorerna och om vad vi har att försvara. Behovet härav ökas genom en målmedveten, även utifrån dirigerad propaganda, som syftar till att undergräva solidariteten med vår samhällsordning och alstra misstro mot statsmakterna. Kännedomen om vad vi har att försvara bör kompletteras med upplysning om vilka följder vi kan vänta av att ge efter för en angripare.

För vilja till motstånd fordras i regel, att man tycker att motståndet har mening, d. v. s. att man har tilltro till egna resurser och, i den mån dessa ej anses räcka, tro på effektiv hjälp utifrån. Tron på egna resurser bör lika litet som tron på hjälp vara grundad på rent känslomässiga förhoppningar utan anknytning till verkligheten. Endast en på kännedom om det sanna tillståndet baserad uppfattning är värdefull. Det är därför angeläget, att medborgarna får en klar och riktig bild av vårt försvar och dess möjligheter att avvärja ett angrepp. I den mån det är möjligt skall även en tänkbar angripares resurser för angreppet belysas. Redan under fred kan krafter vara verksamma, som syftar till att försvaga motståndsviljan. För ett land, där yttrande och tryckfrihet är grundstenar i samhällsordningen, utgör frågan om motåtgärder ett vanskligt problem. Det får anses självfallet, att under rena fredsförhållanden statliga myndigheter inte skall bedriva någon form av propaganda. I ett skärpt läge bör statsmakterna dock kunna stimulera och stödja åtgärder, som syftar till att försvåra verksamhet av denna art.

Åtgärder under fred för att motverka krigets psykiska påfrestningar.

Det är vidare enligt kommitténs mening av vikt att under fred förbereda människorna på krigets påfrestningar och göra dem motståndskraftiga. Det är av största betydelse att ge upplysning, som svarar på frågorna: hur kan ett krig komma att te sig och vad är det som kan hända just mig, vad har jag för skyldigheter och rättigheter och vad skall jag göra i de olika situationer, som jag råkar in i. Denna upplysning bör behandla det moderna krigets natur sedd ur en svensk medborgares synvinkel och med

hänsyn tagen till svenska förhållanden. För att civilbefolkningen skall vara psykologiskt beredd att motstå luftanfallen och särskilt atombombningen, fordras realistisk upplysning både om dessa anfalls verkningar och om möjligheterna att reducera dem.

Kommittén behandlar även frågan om propagandaprofylax i fred och framhåller, att man kan nå vissa resultat genom att lära människor att känna igen propaganda, att vara kritiska mot rykten och att skilja mellan falska och äkta meddelanden. Propagandaprofylaxen bör så vitt möjligt även tillgodose eller på annat sätt neutralisera behov och önskemål, som eljest kan utnyttjas av en motståndare. Kommittén betonar vidare, att man vid planläggning av utrymningar och andra skyddsåtgärder samt av socialvården måste ta hänsyn till psykologiska faktorer av betydelse för motståndsandans. Till det psykologiska försvarets fredstida uppgifter hör även tekniska förberedelser för tryggnad i krig av en god nyhets- och informationstjänst.

Åtgärder under krig för att trygga motståndandan.

Kommittén understryker, att de åtgärder, som behöver vidtas under krig för att bevara och stärka motståndandan, i hög grad beror av vad som gjorts under fred.

Redan vid krigets början kan kraftiga åtgärder behövas. En klar och lättfattlig upplysning om vårt krigsmål bör ges. Härmed bör kombineras en intensifiering av upplysningen om vad det är vi har att försvara och om vad ett nederlag skulle medföra. Samtidigt skall man ingjuta förtröstan genom att klarlägga egna resurser och den direkta eller indirekta hjälp vi får eller har anledning att räkna med. Upplysningen får icke förtiga de motgångar och svårigheter, som kan bli vår lott. Särskilda åtgärder behövs för att häva ensamhetskänslan hos dem, som skilts från anhöriga, från arbetskamrater, från hemmiljön.

Förtroendet för den politiska och militära ledningen under krig är av allra största betydelse för folkets moraliska motståndskraft. Avgörande här är regeringens, militärledningens och övriga högre myndigheters sätt att delge befolkningen viktigare fakta eller underlåta att göra detta. Enligt kommitténs mening är det av avgörande betydelse, att statsmakterna, så långt säkerhetsskäl medger, framlägger *alla* väsentliga fakta. Det som sägs, skall vara sant. Viktigt är icke endast *vad* som sägs och att det sägs, viktigt är även *hur* det sägs. Det blir en huvuduppgift för det psykologiska försvaret att främja nyhetstjänsten. Särskilt viktigt är, att nyhetstjänsten fungerar tillfredsställande just dagarna kring ett krigsutbrott. — Den upplysning, som ger den enskilde svar på frågan om vad han kan råka ut för och vad han har att göra i olika situationer, måste fullföljas och utökas.

Det psykologiska försvaret har viktiga uppgifter för att minska den psykiska verkan av umbäranden och påfrestningar. Hjälp mot de besvär, som

följer av knapphet på livsmedel och andra konsumtionsartiklar, kan ges genom en brett lagd rådgivning om konsumtionsanpassning. Likaså kan råd ges om de bästa sätten att avhjälpa eller minska andra svårigheter, till exempel med uppvärmning och belysning.

Åtgärder mot fientlig psykologisk krigföring.

Kommittén anser, att vissa skäl föreligger för att vidta tekniska förberedelser för störning av fientliga rundradiosändningar. Däremot är det klart, att ej ens under krig förbud att lyssna till utländska utsändningar bör införas hos oss.

I fortsättningen understryker kommittén vikten av att i krig söka förhindra eller reducera effekten av den propaganda, som man inte kan eller inte vill utestänga. I första hand bör man »vaccinera» befolkningen, så att den så långt som möjligt blir immun mot fientlig propaganda. Även om detta har skett i fred, måste åtgärderna fullföljas efter ett krigsutbrott. Särskilt viktigt blir att uppdaga och för allmänheten avslöja svart propaganda. En god nyhetstjänst och tydliga deklarationer från myndigheterna om läget gör det svårt för fientlig propaganda att vinna tilltro och effekt.

För att motverka den nedbrytande effekt, som fientlig propaganda likväl kan ha fått, torde en saklig information om de frågor, som den fientliga propagandan berör, i regel vara bästa medlet.

I fråga om åtgärder mot rykten och falska meddelanden anför kommittén bl. a.

Rykten, som finner särskilt god jordmån under krig, är ofta sådana, som verkar nedbrytande på motståndandan. Man får räkna med såväl spontant uppkomna, som av motståndaren avsiktligt utplanterade rykten. Möjligheterna att hindra sådan fientlig ryktesspridning är i stort sett desamma som gäller i fråga om propaganda. En fullgod nyhetstjänst, som snabbt och korrekt meddelar allt av intresse, som rimligen kan publiceras, är det främsta försvarsmedlet. Också för bekämpande av falska meddelanden är en snabb nyhetstjänst ett värdefullt hjälpmedel — liksom även klara, snabba och säkra ordervägar. Vid sidan av hindrande åtgärder och uppmaningar till folk att vara på sin vakt kan man vidare i vissa fall använda förhandsbesked, som förutser falska order och uppgifter och neutraliserar deras verkan.

Sammandrag av kommitténs förslag beträffande det psykologiska försvarrets verksamhet och organisation.

På grundval av de överväganden, kommittén gjort angående motståndandan och åtgärder för dess värnande, understryker kommittén i första hand betydelsen under krig av en snabb, fyllig och sanningsenlig nyhetstjänst och inskräpper vikten av en så fri offentlig debatt som möjligt.

Kommittén avvisar tanken på tvångscensur under krig och hävdar, att erforderlig återhållsamhet rörande uppgifter, som kan vara till gagn för fienden, kan åstadkommas i fritt samarbete mellan ett statligt rådgivningsorgan, å ena, samt pressen och publicitetsorgan, å andra sidan.

Den upplysningsverksamhet till den svenska allmänheten, som blir nödvändig och önskvärd under krig, bör enligt kommitténs mening i största möjliga utsträckning bedrivas av de organ, som under fred är verksamma på hithörande områden. Ett samordnande organ behövs dock, som även i viss utsträckning skall kunna bedriva egen verksamhet. Kommittén framhäver betydelsen av folkrörelsernas medverkan och ger även riktlinjer för filmens och teaterns verksamhet samt för bokförsörjningen. I fråga om rundradion framhåller kommittén önskvärdheten av att Radiotjänsts i stort sett fria ställning bevaras även under skärpta förhållanden.

Även i fråga om goodwillskapande upplysning till utlandet bör enligt förslaget de i fred verksamma upplysningsorganen i princip fortsätta efter i huvudsak samma linjer och metoder som under fred.

Kommittén anser att ett enda organ bör under krig leda och samordna alla verksamhetsgrenar inom ramen för det psykologiska försvaret. Detta organ, som kallas statens upplysningscentral (UC), skall lyda direkt under Kungl. Maj:t. Ett konsultativt statsråd föreslås under krig få till sin enda och huvudsakliga uppgift att företräda det psykologiska försvaret. En regional organisation föreslås anknuten till länsstyrelserna.

Kommittén framhåller i olika sammanhang nödvändigheten av åtgärder i fred, såväl upplysningsverksamhet som förberedelser för att det psykologiska försvaret skall kunna verka effektivt under krig. Ingen centraldirigerad statlig upplysningsverksamhet i fred bör dock förekomma. För erforderlig förberedelse av verksamheten i krig föreslås inrättande av ett fredsorgan, kallat beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.

Yttrandena över betänkandet i denna del redovisas å s. 11—14 i statsrådsprotokollet, till vilket utskottet tillåter sig hänvisa.

Departementschefen anför i huvudsak följande.

I ett nutida krig är praktiskt taget varje medborgare av betydelse för krigsansträngningen. Detta gäller alldeles särskilt i ett land som Sverige, där en mycket stor del av befolkningen måste direkt arbeta för krigsviktiga ändamål. Det har sålunda med krigets totalisering blivit allt viktigare, att i orostider hela befolkningen bärs upp av en stark motståndanda. Samtidigt har civilbefolkningen kommit att bli alltmer utsatt för krigshandlingar och andra påfrestningar. Luftanfallen sätts inte bara in för att oskadliggöra industrier och kommunikationer utan också för att knäcka befolkningens andliga motståndskraft. Vi måste vidare räkna med att en angripare samordnar det militära anfallet med en intensiv psykologisk krigsföring eller rentav låter en sådan krigsföring utan formligt krig föregå an-

fallet i syfte att bryta motståndsviljan och uppnå kapitulation med ett minimum av militära maktmedel. Sistnämnda form av krigföring synes kunna få en särskild aktualitet med hänsyn till krigsteknikens oerhörda utveckling med vapen och stridsmedel med fruktansvärda verkningar för civilbefolkningen. Enbart hotet om att använda sådana vapen kan bli ett viktigt led i psykologisk krigföring, vilket måste mötas med ett verksamt psykologiskt försvar.

Under de sista decennierna har den form av krigföring, som brukar kallas psykologisk krigföring, utvecklats snabbt. Propagandan och andra slag av sådan krigföring tillmäts en allt större roll utomlands. Detta visade sig inte minst under andra världskriget, men också i koreakriget har den psykologiska krigföringen utnyttjats i en efter våra förhållanden mycket stor omfattning. Det är tydligt, att den med tekniska och vetenskapliga hjälpmedel starkt utvecklade och differentierade psykologiska krigföringen blivit ett viktigt vapen vid sidan av de militära och ekonomiska tvångsmedlen. En given följd härav är, att frågan om motåtgärder, om psykologiskt försvar, har blivit alltmer aktuell. Den omständigheten, att det moderna kriget även bortsett från propagandan medför svåra psykiska påfrestningar för den enskilde, har självfallet som redan antytts ökat vikten av åtgärder för att värna motståndandan.

Frågan om ett psykologiskt försvar har också kommit att uppmärksammas i Sverige och i november 1950 tillsattes en kommitté för utredning om det psykologiska försvaret. I direktiven underströks den betydelse och omfattning denna form av krigföring haft under det sista världskriget. Med hänvisning till erfarenheterna i vårt eget land — närmast från den statliga informationsverksamheten under ledning av informationsstyrelsen — framhölls det, att det vore föga ändamålsenligt att i en orostid improvisera en dylik verksamhet och att vår beredskapsorganisation måste avse även det psykologiska försvaret. Kommittén har nu avlämnat förslag till åtgärder för att trygga en god psykologisk beredskap. Detta förslag har allmänt hälsats med tillfredsställelse. Såväl i pressdebatten i samband med betänkandets överlämnande som i de många remissyttrandena har man genomgående understrukt betydelsen av en beredskap på detta område och gillat de huvudlinjer, som kommittén dragit upp för det psykologiska försvarets verksamhet och organisation.

Utgångspunkten för kommittén har därvid naturligt nog varit en analys av den psykologiska krigföringen och därmed av det psykologiska försvaret. Några huvudpunkter härav har redan antytts. Kommittén framhåller, att i och för sig även den militära krigföringen skulle kunna kallas psykologisk, då den syftar till att bryta fiendens motståndsvilja men att som *psykologisk krigföring i egentlig mening betecknas en verksamhet, varigenom man påverkar motståndsviljan med rent psykiska medel och icke genom yttre våld*. Liksom den militära krigföringen kan den ha en

offensiv och en defensiv sida. Uppenbarligen är det den senare delen, som framför allt är aktuell för vårt land; alltså att de psykologiska stridsmedlen utnyttjas för psykologiskt försvar. Kommittén har granskat de olika formerna för psykologisk krigföring, av vilka den viktigaste är propaganda, och även redogjort för olika medel och metoder för spridning av propaganda, dels framför allt de tekniska hjälpmedlen — såsom tidningar och andra tryckalster, rundradion och filmen — men dels också spridning genom rykten, falska meddelanden o. d.

Den exemplifiering särskilt från det senaste världskriget och därefter, som härvid lämnats, och de erfarenheter från psykologisk krigföring och försvar, som redovisats, har självfallet huvudsakligen avsett förhållanden i de krigförande länderna, men även till neutrala stater riktad propaganda har berörts. Omfattningen och karaktären av sådan propaganda till vårt land från ett av de krigförande lägrens sida har vidare utförligt behandlats i en år 1946 avgiven utredning om den tyska propagandan i Sverige 1939—1945 (SOU 1946: 86).

För kommittén har utvecklingen av den psykologiska krigföringen liksom den ändrade krigstekniken överhuvud lett till slutsatsen, att ett psykologiskt försvar är nödvändigt även i vårt land, och kommittén har angett olika faktorer, som påverkar just vår motståndsvilja och ger det svenska psykologiska försvaret dess speciella karaktär.

Visserligen kunde det kanske tyckas ligga nära till hands att säga, att det inte skulle behövas några särskilda åtgärder för att stärka motståndandan hos Sveriges befolkning med dess enhetliga åskådning och dess av gammalt starka frihetsvilja. Uppenbarligen vore dock ett sådant resonemang alltför optimistiskt. Icke minst den omständigheten — vilken också framhävs av kommittén — att vi så länge undgått att bli indragna i krig skulle göra påfrestningarna på den andliga motståndskraften särskilt stora. Departementschefen är således av den bestämda åsikten, att det psykologiska försvaret för oss är ett väsentligt led i det totala försvaret. Att trygga god psykologisk beredskap är lika angeläget som att bygga upp ett effektivt civilförsvar eller att planera och ordna för andra delar av totalförsvaret. Det har också blivit allt vanligare att ställa det psykologiska försvaret vid sidan av det militära försvaret, civilförsvaret och det ekonomiska försvaret som en fjärde gren av totalförsvaret. Med hänsyn icke minst till det psykologiska försvarets art — det spänner över vida områden och kan icke helt skiljas från annan försvarsverksamhet — har det likväl en särställning, som gör att dess avgränsande som en speciell försvarsgren måhända kan diskuteras. Av vad ovan anförts är emellertid uppenbart, att bestämda åtgärder även i vårt land måste vidtas under krig och krigsfara för motståndsansandans värnande och att dessa åtgärder måste ledas och samordnas från ett ansvarigt centralt håll. Likaså har utredningen på ett övertygande sätt visat, att förberedelser under fred är nödvändiga. Departementschefen

kan alltså helt instämma i kommitténs allmänna slutsatser i dessa delar och vill sålunda även förorda, att ett organ inrättas för planering och andra förberedelser på det psykologiska försvarets område.

Kommittén har gjort en grundlig analys av motståndsandans och lämnat en lång rad synpunkter på vad som kan vara angeläget att göra för att stärka viljan att stå emot en fiende och förmågan att härda ut krigets påfrestningar. Departementschefen går i detta sammanhang icke närmare in på kommitténs utredning i denna del. Man kan med hjälp av socialpsykologiska och andra vetenskapliga discipliner numera nå anmärkningsvärt långt i klarläggande av hithörande problem, och departementschefen anser det vara en försvarsangelägenhet av vikt att fortsätta på den väg, utredningen här har beträtt. De rekommendationer, som lämnas i betänkandet anses väl avvägda och är enligt departementschefen en god grund att bygga på för ett närmare, på praktiska åtgärder inriktat planeringsarbete.

Det psykologiska försvarets verksamhet och organisation under krig.

Kommittén.

Nyhetstjänsten och den offentliga debatten.

Kommittén framhåller med skärpa, att det för motståndsandans vidmakthållande är av vital betydelse, att medborgarna — helst genom sina vanliga nyhetskällor — får snabba, fylliga och sanningsenliga nyheter både om själva krigshändelserna och om de politiska och ekonomiska förändringar som äger rum under kriget. Det är enligt kommittén även av vital betydelse för motståndsandans bevarande och stärkande, att den offentliga debatten får fullföljas i de i fred verksamma publicitetsorganen utan att åläggas andra hämmningar än dem som betingas av oundgängliga sekretesskrav och av nödvändigheten att hindra förrädisk propaganda. I fortsättningen anför kommittén bl. a.

Det är betydelsefullt, att den lätta texten får utrymme i tidningarna, att humor och ironi icke vingklippes, liksom att den lättare underhållning, som ges genom veckopressen icke uteblir. Bevarad rörelsefrihet behöver också de seriösa facktidskrifterna, om de skall kunna fylla sin inte minst under krig viktiga uppgift som nyhetsförmedlare på specialområden och som opinionsbildare i en sluten krets.

Det är överhuvudtaget av vikt, att friheten att informera, kommentera och kritisera alltjämt är en realitet och att detta står klart för alla. Om denna uppfattning skulle undergrävas, skulle bland allmänheten skapas ett underlag för misstro mot statens och försvarets ledning samt en groningsgrund för rykten av olika slag.

Pressen är trots rundradions starka utveckling allttjämt den främsta bäraren både av den fria nyhetstjänsten och av den fria, differentierade debatt, vilka gemensamt möjliggör en fri opinionsbildning. Under ett krig och i ett skärpt läge blir pressens roll som förmedlare av offentlig information ännu mera betydelsefull. Det blir därför en synnerligen viktig uppgift för samhället att vidta åtgärder för att underlätta och möjliggöra nyhetstjänstens upprätthållande och tidningarnas utgivning under krig trots de svårigheter och hinder härför, som kan uppkomma genom fiendens åtgöranden eller genom egna försvarsåtgärder. Av yttersta vikt är att trygga de enskilda tidningarnas egen verksamhet för att undvika likriktande koncentration till några få organ.

Rundradion har kommit att vid sidan av pressen spela en allt större roll som nyhetsförmedlare och i viss mån debattform. Möjligheten att genom radion omedelbart nå kontakt med snart sagt varje invånare i landet ger denna en särskild betydelse som spridare av nyheter och andra informationer i kritiska lägen, såsom vid ett krigsutbrott. Det är oundgängligen nödvändigt, att radioverksamheten kan fortgå under krig och att åtgärder vidtas i detta syfte.

Kommittén framhåller vidare, att ett nära samarbete måste etableras mellan det psykologiska försvaret och de olika publicitetsorganen samt anför härom.

Det psykologiska försvarets och publicitetsorganens gemensamma strävan måste i främsta rummet vara positiv och avse att i så stor utsträckning som möjligt vidmakthålla de nyhetsförmedlande organens och pressens fria funktion. Samarbetet får icke erhålla sådan karaktär, att pressens och radions folk kommer att känna sig som förmedlare av myndigheternas önskemål och intentioner i stället för som föregångsmän för kunskaps-spridning och fri opinionsbildning. Publicitetsorganen måste mötas med öppet förtroende från myndigheternas sida. En oundgänglig förutsättning för detta samarbete är, att de enskilda tidningarna känner sitt ansvar och ständigt har för ögonen den särskilda betydelse, som deras verksamhet har under orostider.

Man måste under krig räkna med betydande hinder för nyhetsförmedlingen och det redaktionella arbetet överhuvud. Svårigheter uppstår bl. a., om riksledningen flyttar från huvudstaden och sprids ut över ett område med hemliga uppehållsorter. Särskilda åtgärder för att vidmakthålla kontakten mellan statsmyndigheterna och publicitetsorganen blir nödvändiga. Ett *centralt kontaktorgan* på öppen ort, vilket ingår i det psykologiska försvarets ledning, bör skapas. Anordningar måste finnas för att hysa och förpläga svenska och utländska publicitetsrepresentanter och för att snabbt befordra deras meddelanden. Särskilda anordningar behövs för att i alla lägen vidmakthålla nära och snabb kontakt mellan statsledningen och sådana ur svensk synpunkt centrala organ som Tidningarnas Telegrambyrå och Radiotjänst.

För det psykologiska försvaret blir det en viktig uppgift att motverka och övervinna överdrivet sekretessnit genom att förmå enskilda tjänstemän och myndigheter att lämna ut *alla* de uppgifter, som intresserar publicitets-

organen och som kan offentliggöras. Det statliga upplysningsorganet skall gentemot pressen och övriga publicitetsorgan framför allt vara ett serviceorgan för nyhetsförmedling i ordets vidaste mening.

Återhållsamhet vid publicering.

Beträffande frågan om åtgärder för erforderlig återhållsamhet under krig anför kommittén bl. a. följande.

Under krig är det självfallet av vikt, att skärpt återhållsamhet iakttas rörande uppgifter, som kan bli till hjälp för fienden. Lika angeläget som det är att finna en ordning, som gör det möjligt för pressen och övriga publicitetsorgan att under krig iakttä erforderlig återhållsamhet, lika angeläget är det, att denna ordning utformas så, att den ej lägger onödiga hinder i vägen för den fria nyhetsförmedlingen och opinionsbildningen.

Obligatorisk förhandscensur har tillämpats i många länder och har i åtskilliga fall utnyttjats inte bara för att hindra sekretessbrott utan också för att dirigera opinionsbildningen. När som hos oss avsikten är att bevara en fri och obunden information, är förhandscensur icke tänkbar. Dessbättre saknas ej exempel på att frivillig rådgivning kan leda till erforderlig återhållsamhet ifråga om förhållanden som bör hållas hemliga — utan att fri nyhetsförmedling och yttrandefrihet äventyras. I Storbritannien och Förenta Staterna genomfördes under andra världskriget den erforderliga återhållsamenheten i ett i stort sett mycket fritt samarbete mellan publicitetsorganen och myndigheterna. Icke heller i Schweiz eller Sverige infördes under kriget preventiv censur. Kommittén tvekar inte att rekommendera, att även under krig ett på fritt samarbete baserat system för återhållsamhet vid publicering skall tillämpas. Den närmare utformningen härav bör planläggas i fred under ledning av ett fredsorgan för det psykologiska försvaret och i intimt samråd med berörda parter. I sina huvuddrag måste ordningen innebära, att från en central myndighet anvisningar utfärdas till ledning om vad som ej bör publiceras. Anvisningarna bör innehålla avgränsningar, så att tvivelsmål om vad som bör och vad som icke bör publiceras kan undvikas. Den centrala myndigheten bör vidare stå till tjänst med rådgivning åt de publicitetsorgan, som önskar inhämta råd i en viss fråga. Med hänsyn till förbindelsesvårigheterna måste det finnas möjlighet till rådgivning i olika delar av riket. Den rådgivande verksamheten skall bedrivas både under hänsynstagande till säkerhetsintressena och med beaktande av allmänhetens intresse av information. Publicitetsorganen skall ha full frihet i sin informationsverksamhet, förutsatt att fienden inte kan dra sådan nytta av lämnade uppgifter, att olägenheterna av publicering bedöms bli större än nyttan av att uppgifterna sprids.

I fråga om rundradion ökas vikten av återhållsamhet genom att vad som sägs i radion omedelbart kan uppsnappas av fienden. Kommittén förordar, att för Radiotjänsts del åtgärderna ges en form, som i stort sett överens-

stämmer med vad som under kriget gällde för den brittiska rundradion. En överenskommelse bör träffas, genom vilken AB Radiotjänst förklarar sig berett att i sina rundradioprogram följa de anvisningar rådgivningsorganet utfärdar i hithörande avseenden. Erfarna radiomän bör uttas med uppgift att i förväg granska programmen och därvid tillse, att den nödvändiga återhållsamheten noggrant iakttas. Möjlighet bör vidare finnas att bryta ett radioprogram om det avviker från det godkända manuskriptet. De uttagna radiomännen bör i sin granskningsverksamhet ha ställning av företrädare för det centrala rådgivningsorganet samt vara skyldiga att följa de föreskrifter och anvisningar, som organet utfärdar i denna del. Det är sålunda rådgivningsorganet, icke Radiotjänst, som skall ha ansvaret för granskningsverksamheten.

Ifråga om anvisningarna till publicitetsorganen anför kommittén ytterligare.

Gällande bestämmelser om vad som skall förtigas är tämligen svåröverskådliga, ej tillräckligt enhetliga och mestadels för allmänt hållna för att ge publicitetsorganen erforderlig ledning. En allmän översyn av dessa bestämmelser synas böra komma till stånd utan dröjsmål. Utöver författningsbestämmelser blir det vid krig nödvändigt att ge nyhetsbyråerna, tidningarna, radion och filmen särskilda anvisningar med konkreta exempel på vad som kan publiceras utan tvekan och på vad man bör inhämta råd om. Det är kommitténs mening, att dessa anvisningar skall utarbetas och fortlöpande överses under fred i samråd mellan företrädare för det psykologiska försvaret och andra myndigheter samt representanter för nyhetsbyråer, press, film och radio. En grundförutsättning bör vara, att de i anvisningarna redovisade kraven på återhållsamhet endast skall avse fakta.

Inhemsk upplysningsverksamhet.

Vid behandlingen av frågan om upplysningsverksamhet riktad till det svenska folket framhåller kommittén, att den sakliga upplysning, som måste ges under krig för att stödja och stärka motståndsandan, väsentligen blir en fortsättning, intensifiering och konkretisering av den upplysning, som givits redan i fred. Samtidigt med att ett ökat behov av rent saklig information uppkommer, blir det nödvändigt att i en del sammanhang tala mera till känslorna än förut för att påverka attityder och stämningsslagen i fråga om förhållanden, som äger direkt samband med kriget och hotet mot det egna landet. Detta kan gälla även andra syften än motståndsandans stärkande, t. ex. försvarslån, blodgivning, produktionens ökande eller konsumtionens minskande eller varningar för spioner och sabotörer. — Kommittén anför vidare bl. a. följande.

Vikten av att en tillräcklig och effektiv upplysning bedrivs samt det förhållandet, att nya områden och former för informationen måste beträdas och utnyttjas kan tala för att låta ett centralt organ i avsevärd utsträckning ombesörja verksamheten. Vi hyser emellertid i Sverige principiell

motvilja mot långtgående statlig upplysningsverksamhet. Det finns också andra skäl mot centralisering av upplysningsverksamheten. En upplysnings- eller propagandakampanj, som kommer från ett ovant håll, har svårt att snabbt skapa erforderligt förtroende. En omställning skulle vidare medföra tekniska och personella svårigheter. Ett informationsverk, som kanske snabbmobiliseras, när kriget bryter ut, skulle omöjligen med utsikt till rimlig framgång självt kunna bedriva den upplysningsverksamhet, som då är oundgängligen nödvändig. Det är därför kommitténs övertygelse, att upplysning och propaganda av det slag, det här gäller, under krig i största möjliga utsträckning bör bedrivas av de organ, som under fred är verksamma på hithörande områden. Den upplysningsverksamhet, som utövas av statliga eller statsunderstödda organ, bör samordnas i högre grad än under fred, varvid syftet bör vara att rationalisera och intensifiera verksamheten och att förhindra att de olika åtgärderna svära mot varandra. Det ligger i sakens natur, att denna samordning och ledning handhas av ett ledningsorgan för psykologiskt försvar. Samtidigt uppstår ett ömsesidigt behov av närmare kontakt mellan övriga upplysningsmedier och det psykologiska försvarets ledning. Det blir härvid fråga om ömsesidigt samarbete samt om service från det statliga organets sida.

Kommittén behandlar i olika sammanhang frågan om *rundradion* och det psykologiska försvaret. Kommittén anför bl. a. följande.

Det är naturligt att rundradion medvetet inriktar sig på att delta i krigsansträngningen. Radion bör sålunda vara beredd att anpassa sitt program efter vad landets behov kräver. En huvudsynpunkt beträffande det intima samarbete, som i olika avseenden blir nödvändigt mellan Radiotjänst och ett statligt upplysningsorgan, bör vara, att Radiotjänst alltid svarar för det radiomässiga, medan upplysningsorganet kan ge besked om vad som är särskilt viktigt att få belyst liksom om de allmänna linjerna för det psykologiska försvarets upplysningsverksamhet.

Radioprogrammen torde under krig böra redigeras efter samma riktlinjer som i fred. Man får icke ge avkall på en huvudprincip för radioprogrammen likaväl som för annan upplysningsverksamhet: att ge en verklighetstrogen bild av förhållandena i vårt land under kriget. Radion skall under krig liksom under fred spegla samhällslivet, såväl det yttre skeendet som den aktuella debatten och den skiftande folkopinionen.

Det är av både principiella och praktiska skäl önskvärt, att radions i stort sett fria ställning bevaras även under skärpta förhållanden. Inte ens om Sverige indras i krig bör en förstatligad eller statsdirigerad radio eftersträvas. Endast om radion kan fortsätta att arbeta under så fria förhållanden som möjligt, kan man vänta sig, att den under krig blir ett fullgott instrument för upplysning och undervisning, förtröstan och förströelse.

Samhällsintresset för rundradion gäller under krig väsentligen området för det psykologiska försvaret. Ett centralt organ för det psykologiska försvaret är därför närmast att företräda de samhälleliga intressena ifråga om radioprogrammen. Det vore dock olyckligt att upprätta ett subordinationsförhållande mellan Radiotjänst och det psykologiska försvarets ledning. Det får å andra sidan icke bli så, att ledningsorganet för det psyko-

logiska försvaret och Radiotjänst kommer att företräda olika uppfattningar om riktlinjerna för upplysningsverksamheten. Det ligger i sakens natur, att rundradions ledning har anledning att regelmässigt beakta synpunkter och önskemål från det psykologiska försvarets ledningsorgan. Ett intimt samarbete under ömsesidig förståelse och utan någon vidlyftig kodifiering av direktivrätt bör vara huvudprincipen. För att smidigt kunna lösa alla de samarbetsfrågor, som uppstår, liksom eventuella meningsskiljaktigheter, erfordras emellertid en gemensam ledning på regeringsplanet.

Kommittén föreslår därför att under krig frågor rörande Radiotjänst överflyttas till det statsråd, som har att svara för det psykologiska försvaret.

Kommittén har i särskilda avsnitt behandlat frågor om *filmen, teaterverksamheten och bokförsörjningen* under krig. I dessa hänseenden anför kommittén i huvudsak följande.

Det är angeläget, att *filmen* under krig kan utnyttjas för upplysningsändamål och att den samtidigt kan fortsätta sin normala huvudfunktion att skänka avkoppling och förströelse. För visning i Sverige behövs vanliga spelfilmer likaväl som journalfilmer och kortfilmer i upplysnings- och informationssyfte. För visning utomlands behövs journalfilmer och kortfilmer, som skildrar Sverige och vårt sätt att möta kriget. Behovet under krig kan i väsentlig grad täckas av filmer, som finns tillgängliga inom landet. Instruktions- och upplysningsfilmer, som riktar sig till en större krets, bör så långt det går färdigställas under fred. Vidare är det angeläget att skapa förutsättningar för framställning inom landet även under krig av journal- och kortfilmer och för införande från utlandet av aktuella filmer.

Det är också av värde att under krig kunna fullfölja svensk *teaterverksamhet* även om teatern har ett mer begränsat register som informationsmedium och mindre möjligheter än *filmen* att snabbt nå vida kretsar. Erfarenheter från krigförande länder under andra världskriget visar, att teatern kan bidra till människors trivsel och jämvikt under påfrestande förhållanden.

Anspråken på vår *bokförsörjning* kommer under krig med säkerhet att bli mycket stora. Man kan räkna med ett starkt ökat behov av böcker inom de betydande delar av befolkningen, som på grund av kriget lösryckes ur sin vanliga hem- och arbetsmiljö. Det blir för samhället en angelägen uppgift att sörja för tillgång på värdefull litteratur liksom också på lätta förströelseböcker. Bl. a. blir det nödvändigt att stärka resurserna vid biblioteken i inkvarteringsområden. Ett önskemål är vidare, att bokförlagens utgivning i viss utsträckning kan fullföljas. För att skydda bokförlagens fredslager mot bombhot bör åtgärder för deras spridning vidtas.

Kommittén understryker värdet att få till stånd svenska fältupplagor av små enkelt utstyrda böcker motsvarande dem som användes inom den amerikanska krigsmakten under andra världskriget. Dessa fältupplagor bör vara avsedda att spridas till såväl krigsmaktens personal som till olika kategorier bland civilbefolkningen.

I samband med den inhemska upplysningsverksamheten tar kommittén upp frågan om *folkrörelsernas* medverkan i det psykologiska försvaret. Kommittén framhåller härvid, att med den ställning folkrörelserna intar

är det naturligt, att de har en stor uppgift att fylla inom det psykologiska försvaret, ja, ett stort ansvar. Folkrörelserna har särskilda förutsättningar för att distribuera upplysning, påverka opinionen och hålla ömsesidig aktiv kontakt mellan myndigheter och enskilda. Konferens- och studie-cirkelverksamheten samt övriga debattbetonade arbetsformer inom folkbildningsverksamheten kan icke ersättas som medel för upplysning och kontakt. De kan bli till stor hjälp inte bara när det gäller att ge människor kunskap och åsikter utan också genom att förmå människorna att aktivt gripa sig an med uppgifter av betydelse både för totalförsvaret och för deras egen psykiska balans. Kommittén understryker, att de olika organisationerna självfallet skall verka fullt självständigt, inga direktiv från det centrala upplysningsorganet skall förekomma. Detta organ skall främst vara samordnande och förmedlande, ge impulser och stå till tjänst med sakmaterial. Det skall vara ett serviceorgan som hjälper organisationerna, icke ett propagandaverk som utnyttjar dem.

För en smidig samverkan med folkrörelserna bör Centralkommittén folk och försvar, som är ett folkrörelsernas eget organ, bli en ovärderlig länk, viktigare ju mer centralkommittén under fred ägnat sin verksamhet åt det psykologiska försvaret.

Kommittén redogör även för *reklamens* användbarhet för det psykologiska försvaret och kommer därvid in på frågan om samarbetet med reklambranschen. Reklammännens yrkesvana och yrkesskicklighet torde bäst komma till uttryck om arbetsuppgifterna för genomförande av ifrågakommande kampanjer anförtros åt företaget inom branschen, hävdar kommittén. Sedan planeringen av en kampanj verkställts inom den beställande myndigheten i samarbete med upplysningsorganet eller inom detta ensamt bör själva utförandet i regel verkställas av ett branschföretag. Mellan kommittén och de i auktoriserade annonsbyråers förening representerade företagen föreligger enighet om de praktiska riktlinjerna för sådant samarbete.

Upplysningsverksamhet till utlandet.

Kommittén behandlar i korthet frågan om olika slags upplysningsverksamhet riktad till utländsk opinion och anför bl. a. följande.

En viktig uppgift i det psykologiska försvaret är upplysning till andra folk i syfte att skapa förståelse och intresse för det egna landet samt tilltro till dess försvarsförmåga och motståndsvilja. Redan vid en skärpning av vårt lands militära läge blir det nödvändigt att snabbt intensifiera vår upplysningsverksamhet till utlandet. Kommer vi i krig, blir det ännu viktigare att sprida upplysning till utlandet om Sveriges läge och svenska förhållanden.

En goodwillskapande upplysningsverksamhet är till sin natur långsiktig. Den kan under krig ej snabbt nå resultat om den inte kan bygga på en välvilja och ett förtroende, som förvärvats redan under fred. Den verksam-

het, som bedrives i fred, måste utgöra grundvalen för de åtgärder, som vidtas i krig. Det är naturligt, att de i fred verksamma upplysningsorganen, i den mån krigssituationen medger, fortsätter att verka under krig. De bör då i princip arbeta efter i huvudsak samma linjer och metoder som i fred.

Nyhetsförmedlingen till utlandet hänger intimt samman med den goodwillskapande informations- och upplysningsverksamheten och kommittén understryker vikten av att denna förmedling kan fungera snabbt och smidigt. Kommittén framhåller vidare, att för den goodwillskapande verksamheten är omhändertagandet och behandlingen av utländska publicitetsrepresentanter i Sverige av vikt.

I övrigt hänvisas i fråga om detta avsnitt till betänkandet (s. 121—126).

Insamling och bearbetning av material.

Det psykologiska försvaret har utomordentligt starkt behov av informationer av olika slag, understryker kommittén och anför vidare bl. a. följande.

Uppgiften att bevara och stärka motståndsandan kräver ingående underlag för bedömning av folkstämningen samt kännedom om vad det är som påverkar denna. Den fientliga psykologiska krigföringen måste noggrant studeras till sitt ändamål, spridning och verkan. För den till utländsk opinion riktade verksamheten fordras en mångfald uppgifter både om aktuella förhållanden och om mer konstanta företeelser. Vikten av att äga ett gott underlag för den psykologiska krigföringen och det psykologiska försvaret föranledde under andra världskriget de krigförande till mycket omfattande åtgärder för att anskaffa underrättelsematerial. Åtskilliga metoder för mätning av motståndsandan på den egna sidan och hos fienden utvecklades och finlipades. Under denna tid förbättrades också i väsentlig grad metoderna för propagandaanalys och ryktesanalys. Det kan därför sägas, att det nu finnes relativt goda möjligheter för studium även av tidigare mycket svåråtkomliga attityder och attitydkomplex.

Kommittén redogör för de olika behov av att följa utländska rundradio-sändningar, som föreligger för det psykologiska försvaret under såväl krig som fred, samt framhåller, att det för en tillfredsställande avlyssning fordras specialutrustning. En särskild anläggning för den avlyssning, som behövs för det psykologiska försvaret skulle emellertid dra tämligen stora kostnader. Med hänsyn till att även andra myndigheter har behov av rundradioavlyssning under både krig och fred finner kommittén det angeläget, att åtgärder snarast vidtas för att åstadkomma en centraliserad avlyssning.

Kommittén redovisar i korthet det psykologiska försvarets behov av opinionsstudier och anför, att detta behov bäst kan fyllas genom anlitan- de av intervjuundersökningar baserade på stickprov. Denna metod har särskilt värde för att klarlägga såväl förändringar i opinionen som skiljaktigheter mellan olika samhällsgrupper. För de speciella förhållanden, som kan

råda under krig, skisserar kommittén ett särskilt förfarande i fråga om skapande av register till underlag för uttagning av intervjuobjekt. Utförandet av intervjuundersökningar bör enligt kommittén anförtros åt statistiska centralbyråns utredningsinstitut. I den mån så visar sig erforderligt bör även de enskilda opinions- och marknadsundersökningsinstitutens resurser anlitas. Särskilt med tanke på svårigheterna för arbetet under krig bör man för opinionsstudierna icke enbart lita till intervjuundersökningar.

Kommittén understryker vidare nödvändigheten av propagandaanalys och framhåller, att i Sverige har föga utträttats på detta område. Kommittén tar icke ställning till vilka metoder för propagandaanalys som är bäst ägnade för det svenska psykologiska försvaret men framhåller vikten av att i fred pröva sig fram samtidigt som man får personer utbildade för dessa arbetsuppgifter.

Den centrala krigsorganisationen och dess arbetsuppgifter.

Kommittén anför i denna fråga till en början bl. a. följande.

För det psykologiska försvaret liksom för all annan försvarsverksamhet är krigsorganisationen av avgörande betydelse. Krigsorganisationens utformning är en primär uppgift, till vilken ställning måste tas innan ett fredсорган ges form. Krigsorganisationen bör dock inte fastläsas i detalj utan bör kunna anpassas efter växlande behov och nya rön. Med hänsyn till verksamhetens betydelse för rikets försvar har kommittén funnit det angeläget, att det psykologiska försvarets statliga krigsorganisation i sina huvuddrag prövas av statsmakterna.

Enligt kommitténs förslag skall de psykologiska försvarsuppgifterna i stor omfattning utföras av olika i fred verksamma, till större delen enskilda organ. Detta gör det enligt kommitténs mening möjligt att talmässigt starkt begränsa den statliga krigsorganisationen. Det är emellertid både synnerligen omfattande och starkt differentierade arbetsuppgifter, som under krig måste lösas av den statliga organisationen för psykologiskt försvar. Arbetsuppgifterna är i stort sett följande:

att verka för snabb, fullständig och sannfärdig nyhetstjänst och att underlätta förbindelserna mellan publicitetsorganen samt riksledningen och övriga statsmyndigheter;

att svara för den rådgivning och de övriga åtgärder, som erfordras för att få till stånd en av säkerhetsskäl påkallad återhållsamhet vid publicering;

att bedriva upplysningsverksamhet och vidta andra åtgärder för motståndsandans bevarande och stärkande, bl. a. genom motåtgärder mot fientlig propaganda;

att samordna och, i den mån detta ej ankommer på andra organ, bedriva annan av krigsförhållandena påkallad upplysningsverksamhet inom landet;

att samordna och, i den mån den ej omhänderhas av andra organ, bedriva till utländsk opinion riktad upplysningsverksamhet, samt

att följa folkstämningen i eget land, genom bl. a. opinionsmätning och ryktesanalys, och att följa och analysera fientlig propaganda.

Kommittén diskuterar huruvida det bör finnas ett eller flera organ för det psykologiska försvarets ledning och anför härom bl. a. följande.

När det gäller att överväga, vilket eller vilka organ, som i krig lämpligen bör svara för de olika arbetsuppgifterna bör man utgå från de olika verksamheternas ändamål. Det psykologiska försvarets främsta uppgift är att värna motståndsandan. Åtgärderna härför består väsentligen i informations- och upplysningsverksamhet. Kommittén har stannat för att *ett* organ bör leda all verksamhet i detta avseende. Behovet av enhetlighet och konsekvens talar även för sammanförande i ett och samma organ av denna verksamhet med vissa andra uppgifter, främst den statliga nyhetstjänsten. Enär upplysning till utlandet bör vara samstämd med upplysning inåt, är det även lämpligt att samma organ har hand om den inåt och den utåt riktade verksamheten. Även beträffande sådan för olika myndigheter bedriven upplysningsverksamhet, som avser t. ex. blodgivning, försvarslån och konsumtionsanpassning, kan en viss central samordning vara erforderlig.

Kommittén framhåller att olika meningar anförts, huruvida samma organ bör sköta både den statliga nyhetstjänsten och åtgärderna för vinnande av nödvändig återhållsamhet vid publicering samt anför härom ytterligare.

Praktiska skäl talar för ett sammanförande. Uppgiften att ge råd och anvisningar om vad som kan och vad som inte bör publiceras hänger organiskt samman med uppgiften att lämna nyhetsmeddelanden, särskilt när detta sker genom att svara på frågor. Det skulle bli onödigt tidsödande för en tidningsman att behöva vända sig till två olika myndigheter i praktiskt taget samma fråga. Det skulle verka förvirrande om *en* journalist, som från något håll fått uppgifter i en aktuell fråga, skulle vända sig till en myndighet för att få besked, om saken kan publiceras, medan *en annan* journalist, som ej fått detaljuppgifter, skulle vända sig till ett annat organ för att få upplysning om fakta för publicering. Det bleve dessutom rent praktiskt ytterligt svårt att få till stånd en sådan samstämmighet mellan de två myndigheterna, att de alltid skulle ge enhetliga besked i publiceringsfrågor. Dessutom skulle ett verk, som enbart ger råd och anvisningar om återhållsamhet, inte i samma grad kunna vinna förståelse och förtroende bland pressens män som ett organ som även ger dem nyheter och på andra sätt underlättar deras verksamhet.

På de anförda skälen finner kommittén det lämpligast att ett enda organ handhar ledning av alla de verksamhetsgrenar som det här gäller. Kommittén förordar, att detta organ benämnes statens upplysningscentral (UC).

Däremot har kommittén funnit, att övervägande skäl talar mot inordnande i informationsverket av den obligatoriska granskning av meddelanden och försändelser till utlandet, som vi måste räkna med under krigstid. Det vore nämligen ej ändamålsenligt att låta ett verk, vars centrala uppgift är motståndsandans värnande och vars främsta syssla måste vara spridning av information och upplysning, åta sig den artfrämmande och be-

tungande uppgiften att censurera alla slags meddelanden och försändelser till utlandet.

När kommittén förordar ett centralt organ för alla de uppgifter, som faller inom ramen för det psykologiska försvaret, innebär detta icke, att däri skall uppgå de olika organ, som redan finns för presstjänst och liknande verksamhet. Ett undantag bör dock göras ifråga om statens upplysningsbyrå, vars verksamhet nära ansluter till ett centralt informationsorgans uppgifter. När det centrala verket träder i funktion, bör upplysningsbyrån i sin helhet uppgå däri.

Det centrala organets ställning inom administrationen.

Kommittén anser att psykologiska försvaret i princip bör inordnas i administrationen på samma sätt som övrig försvarsverksamhet. Härom anföres bl. a.

Genom ett sådan inordnande underlättas bl. a. det viktiga samarbetet i sidled. Det är vidare uppenbart, att det centrala informationsorganet — statens upplysningscentral (UC) — måste ha en auktoritativ ställning och direkt personlig kontakt med regeringen, om det skall kunna genomföra sina uppgifter. För informationsverksamhetens planläggning och utförande är det bl. a. nödvändigt att i avsevärd utsträckning känna riksledningens bedömanden, dess intentioner och planer.

Det kan enligt kommitténs mening ej råda tvekan om att det organ, som skall leda det psykologiska försvaret, måste sortera direkt under Kungl. Maj:t. Om man avstår från att skapa ett särskilt departement, vilket kommittén inte anser vara behövt eller lämpligt, synes det ligga närmast till hands att låta det centrala informationsverket administrativt sortera under inrikesdepartementet. Med hänsyn till att detta redan har att fullgöra en rad krigsviktiga uppgifter, kan dock departementschefen inte under krig belastas med ärenden rörande det psykologiska försvaret. Ett konsultativt statsråd bör lämpligen få hand om dessa ärenden. Med hänsyn till verksamhetens betydelse och omfattning samt dess krav på snabba ställningstaganden torde det vara nödvändigt, att det konsultativa statsrådet får till sin enda eller åtminstone huvudsakliga uppgift att företräda densamma i regeringen. På detta statsråd bör ankomma att både i regeringen kontinuerligt bevaka det psykologiska försvarets intressen och att fortlöpande hålla upplysningscentralens ledning väl informerad. Att göra honom till upplysningscentralens chef skulle möta avsevärda administrativa svårigheter. Det vore dessutom inte till gagn för de löpande ärendenas handläggning att göra dem till regeringsärenden. Med hänsyn härtil bör UC förestås av en chef, som icke tillhör regeringskretsen men står i ständig förbindelse med det konsultativa statsrådet.

Kommittén understryker nödvändigheten av att de upplysnings- och informationsorgan, som verkar vid sidan av upplysningscentralen, följer de riktlinjer, som denna drar upp i anslutning till regeringens allmänna politik. För att få till stånd ett enhetligt förfarande ifråga om återhållsamhet beträffande uppgifter av betydelse för rikets försvar är det nödvändigt,

att det centrala organet bereds tillfälle att avgöra, vilka allmänna framställningar om återhållsamhet vid publicering, som bör riktas till publicitetsorganen. Kommittén har utformat ett förslag till bestämmelser för samarbetet i krig mellan upplysningscentralen och övriga myndigheter. Det nära samarbete, som måste äga rum mellan det centrala organet samt utrikesdepartementets pressbyrå och högkvarterets organ för press- och upplysningstjänst, regleras i förslaget genom mera detaljerade bestämmelser, som utgår ifrån att de olika organen i väsentliga hänseenden skall ha samma funktion som i fred. Enligt kommitténs mening är det av betydelse, att dessa bestämmelser utfärdas redan under fred för att kunna ligga till grund för krigsplanering och utbildning. Beträffande samarbetet med halvstatliga och privata organ bör särskilda överenskommelser träffas. Även denna del av förberedelsearbetet bör göras under fred.

Upplysningscentralens inre organisation.

Beträffande upplysningscentralens inre organisation anför kommittén, att arbetsformerna inom det centrala ämbetsverk, som upplysningscentralen skulle utgöra, bör präglas av krigets allmänna och verksamhetens speciella krav på snabb och effektiv ledning. Bestämmanderätten bör även i de viktigaste frågorna tillkomma en chef och icke någon kollegial enhet.

Med hänsyn till intresset att för behandlingen av bl. a. åtskilliga principiella frågor ha tillgång till en krets särskilt initierade personer anser kommittén det önskvärt att vid verksamhetens sida finns ett informationsråd och ett pressråd. *Informationsrådet* bör främst bidra med uppgifter och synpunkter, som kan tjäna till ledning för den allmänna utformningen av verksamheten. I rådet föreslås ingå cheferna för TT och Radiotjänst, representanter för utrikesdepartementet, överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap samt för tidningsutgivareföreningen, publicistklubben och journalistförbundet, även som en person sakkunnig i propaganda- och reklamfrågor samt två medborgarrepresentanter, den ene företrädande religiösa intressen och den andra kvinnoorganisationerna. I *pressrådet*, som skall främja samarbetet med pressen, bör ingå tidningsutgivareföreningens, publicistklubbens och journalistförbundets representanter i informationsrådet samt fem av Kungl. Maj:t efter förslag av resp. organisationer förordnade representanter för de fyra politiska pressföreningarna och veckopressen. Cheferna för TT och Radiotjänst bör vara medlemmar jämväl i detta råd.

Verksamhetens olika grenar ger enligt kommittén en naturlig utgångspunkt för den organisatoriska uppdelningen av upplysningscentralen. En särskild avdelning bör finnas för den rena nyhetstjänsten, åt vilken även verksamheten för återhållsamhet vid publicering bör anförtros. Vid sidan av en avdelning för inre upplysning samt opinionsundersökning och propagandaanalys bör en särskild avdelning finnas för verksamhet riktad till

utländsk opinion. Ett fristående sekretariat bör upprättas för organisatoriska, administrativa och juridiska frågor samt för materialsamling till de olika avdelningarnas tjänst. Vid arbetet på organisationsplanen bör uppmärksamhet ägnas åt behovet av att i hotfulla lägen kunna låta upplysningscentralen träda i funktion med delar av sin organisation. En ledstjärna för organisationen måste vara att undvika byråkratisk stelbenthet.

Regional krigsorganisation.

Kommittén hävdar, att en regional organisation för det psykologiska försvaret måste finnas, och anför härom bl. a. följande.

Upplysningscentralen behöver lokala anknytningar för att kunna följa folkstämningens utveckling och snabbt erhålla uppgifter om rykten och fientlig propaganda. Med hänsyn bl. a. till riskerna för avbrott och störningar i telekommunikationerna är det nödvändigt att kunna ge tidningar och andra publicitetsorgan möjlighet att i olika delar av landet få nyhetsmeddelanden från myndigheterna och råd angående publicering. Det kan även lokalt bli fråga om att övervinna myndighetspersoners alltför långt drivna sekretessnit. Motåtgärder mot rykten handhaves ofta bäst lokalt. Medverkan i upplysnings- och reklamkampanjer behöves. Om stridshandlingar pågår eller väntas börja i ett län, torde arbetsuppgifterna starkt öka. Och om en landsdel blir avskuren, måste ett upplysningsorgan finnas till hands som kan fungera självständigt.

Det psykologiska försvarets regionala organisation bör liksom civilförsvarets och det ekonomiska försvarets anknyta till länsstyrelserna, i vars krigsorganisation bör ingå en avdelning (sektion) för psykologiskt försvar.

Storleken av en länsavdelning bör anpassas efter lokala förhållanden. Ett par tre tjänstemän jämte skrivhjälp torde i allmänhet vara tillräckligt. Organisationens omfattning bör studeras närmare genom krigsspel och praktiska övningar.

Tillkomsten av civilbefälhavarinstitutionen erbjuder även ur det psykologiska försvarets synpunkt stora fördelar. Det är betydelsefullt, att civilbefälhavaren även i lägen, då förbindelserna med riksstyrelsen är obrutna, har tillgång till kvalificerad personal för handläggning av ärenden inom ramen för det psykologiska försvaret. Frågan om kompetensfördelningen beträffande det psykologiska försvaret mellan honom och länsstyrelserna i olika situationer måste studeras vid övningar och krigsspel. Såsom klart framstår, att civilbefälhavaren, för den händelse förbindelserna med riksstyrelsen och upplysningscentralen är brutna, bör överta UC:s befogenhet i vad gäller det psykologiska försvaret inom civilområdet.

Kommittén har vid närmare prövning funnit sig böra frångå den i provisorieförslaget framlagda planen till en organisation med särskilt tillsatta ombud i varje kommun. Ansvaret för de kontakter, som behövs runt om i städer och landskommuner, bör helt åvila länsavdelningarna. De i olika landsdelar mycket olika förhållandena talar mot en likformig organisation. Det bör överlätas åt länsstyrelserna att finna bästa möjliga lösning. En god grund erbjuder härvid de kommunala förtroendemännen. Med fördel bör man också i samförstånd med den lokala pressen kunna utnyttja dess finmaskiga nät av lokalredaktörer och ortskorrespondenter. I många städer, särskilt de större, räcker det inte med dessa två kontaktvägar. Det

kan där, liksom emellanåt eljest, bli anledning att utnyttja hemvärnets och civilförsvarets rikt förgrenade organisation liksom också folkrörelserna, vilkas verksamhet därvid bör koordineras med hjälp av lokala samarbetsorgan.

Yttrandena över vad kommittén härutinnan anfört redovisas å s. 30—44 i statsrådsprotokollet, till vilket utskottet får hänvisa.

Departementschefen anför, att den verksamhet, som det psykologiska försvaret bör bedriva under krig, icke i förväg kan utformas och bestämmas i detalj. Det är emellertid både möjligt och önskvärt att redan i fred fastslå vilka huvudlinjer man bör följa, och hur organisationen i stort bör uppbyggas. Förtroendet under krig för det psykologiska försvaret — och dess effektivitet är i hög grad avhängigt av det förtroende det åtnjuter — kan dessutom väntas i betydande mån bero av fredstida omdömen om grunderna för dess blivande verksamhet.

Både kommittén och remissinstanserna understryker starkt vikten av en effektiv nyhetstjänst och fri offentlig debatt under krig. Departementschefen ansluter sig oförbehållsamt till denna principiella ståndpunkt. Det är ytterst angeläget, att medborgarna inte svävar i ovisshet om statsledningens åtgärder, om krigshandlingarnas gång och om övriga händelser av betydelse. En nyhetstjänst, som genom fortlöpande saklig information ger en klar bild härav och som har läsarens och lyssnarens förtroende, är det bästa medlet mot skrämmande och splittrande rykten och mot försätlig propaganda från fienden. Den intima samverkan mellan myndigheter och publicitetsorgan, som blir nödvändig, måste grundas på ömsesidig förståelse och tillit.

Om nyhetstjänsten skall kunna få det stora värde, som nu tillmätts den, måste den kunna meddela allt som icke av säkerhetsskäl måste förtigas under längre eller kortare tid. Då det totala kriget medför, att många sidor av samhällslivet har betydelse för krigföringen och att många till synes oväsentliga fakta får värde för fiendens underrättelsetjänst, måste man räkna med omfattande krav på förtigande och återhållsamhet. Det blir därför, såsom kommittén även har understrukt, mycket viktigt att söka få till stånd en ordning, vilken söker tillgodose berättigade krav på tystlåtenhet beträffande uppgifter av värde för fienden och samtidigt tar hänsyn till den enskilde medborgarens behov av information. Departementschefen finner det riktigt att här bygga på förslagets princip om frivilligt samarbete mellan myndigheter och publicitetsorgan. Den står i full överensstämmelse med vår tryckfrihetsförordning, vilken ej medger obligatorisk förhands-censur ens under krig. Den av kommittén förordade lösningen med ett rådgivningsorgan, som utfärdar anvisningar om vad som ej bör publiceras och som står till tjänst vid rådfrågning, förefaller departementschefen också vara lämplig. Även till den särskilda anordningen i fråga om rundradion

med speciellt uttagna radiomän som granskare kan departementschefen i princip ansluta sig.

Uppgiften att väga sekretessanspråk mot publicitetskrav blir säkerligen ofta vansklig. Såsom tidningarnas telegrambyrå framhåller får de krafter, som söker överdriva skadeverkningarna av en publicitet, ofrånkomligen större gehör i krig. Bland annat med hänsyn härtill är det angeläget att i god tid avgränsa vad som icke bör publiceras. Såsom kommittén föreslagit bör redan i fred anvisningar härom utarbetas. Detta bör bli en viktig uppgift för fredsorganet och bör givetvis ske i samarbete med publicitetsorganen och deras sammanslutningar. Pressen och andra informationsorgan får på så vis i tid förbereda sig på de inskränkningar i publiciteten som blir nödvändiga under krig. Härigenom minskas också risken för senare missförstånd om graden av den rörelsefrihet som under krig är tänkbar för publicitetsorganen.

Departementschefen anser sig icke ha anledning att här gå närmare in på de olika former av informations- och upplysningsverksamhet, som behandlas i betänkandet. Kommitténs principuttalande, att upplysningen i största möjliga utsträckning bör gå genom de i fred brukliga kanalerna, instämmer departementschefen i. Såväl psykologiska som praktiska skäl talar för en sådan ordning. Det blir dock nödvändigt att från centralt håll leda och samordna den statliga verksamheten. I vilken utsträckning det psykologiska försvarets ledningsorgan skall vara aktivt verksamt kan avgöras först i samband med en närmare planläggning. Klart är, att de enskilda publicitetsorganen måste bibehålla sin självständighet och att det centrala informationsorganet i förhållande till dem främst bör vara ett service- och samarbetsorgan.

Kommittén har med all rätt understrukit *rundradions* stora betydelse för det psykologiska försvaret. Liksom det är ytterst viktigt att tillse, att den svenska rundradion under krig skall kunna avlyssnas av så stor del av befolkningen som möjligt, så är det också viktigt att vad som sänds på bästa sätt bidrar till att stärka den andliga fronten. Frågan om radioprogrammens skötsel och om AB Radiotjänsts ställning är därför en fråga av stor betydelse. Kommitténs överväganden i detta hänseende, vilka utmynnar i att man icke bör eftersträva en statsdirigerad radio och att önskemål från det psykologiska försvarets ledningsorgan skall förverkligas, icke genom någon direktivrätt utan genom intimt samarbete med radiotjänst, står i god överensstämmelse med vad som föreslagits i fråga om övriga upplysningsmedel och anses vara en lämplig huvudlinje att följa vid den närmare planeringen på detta område.

I betänkandet har *folkrörelsernas* medverkan i det psykologiska försvaret behandlats tämligen kortfattat även om kommittén samtidigt understryker den stora uppgift, som folkrörelserna har inom denna del av försvaret. Flera remissyttranden gör gällande, att kommittén ej i tillräcklig grad be-

aktat folkrörelsernas betydelse. Departementschefen är för sin del övertygad om, att folkrörelserna kan göra ovärderliga insatser i arbetet på att värna befolkningens andliga motståndskraft. En närmare planläggning av sådan verksamhet är önskvärd och bör utföras i samarbete mellan organisationerna och ett fredsorgan för det psykologiska försvaret. Det framhålls, att det med hänsyn till den moderna krigföringens verkningssätt och organisationernas arbetsförhållanden är sannolikt, att folkrörelserna kan göra sina största insatser under tiden före ett krigsutbrott och under relativt lugna krigsskeden.

Utredningens synpunkter och förslag i fråga om *film, teater och bokförsörjning* under krig föranleder i huvudsak ingen erinran från departementschefens sida. Vad kommittén har sagt härom innebär en god vägledning för vidare planlägningsarbete.

Departementschefen anser sig sakna anledning att här gå in på frågan om *upplysningsverksamheten till utlandet under krig*. De synpunkter kommittén anfört i denna del anses emellertid vara av värde för de förberedelser som bör vidtagas redan i fred.

Kommittén har av naturliga skäl upptagit frågan om *insamling och bearbetning av uppgifter* till underlag för det psykologiska försvaret till särskild behandling. För att verksamheten på detta viktiga område av totalförsvaret skall kunna bedrivas med effektivitet fordras tillgång till många, delvis svåråtkomliga uppgifter angående bl. a. motståndsandan och dess växlingar och om vad som påverkar eller kan väntas påverka stämningen inom olika grupper av befolkningen. Departementschefen delar kommitténs uppfattning, att en för ändamålet lämpad organisation för opinionsstudier måste vara tillgänglig för det psykologiska försvaret. Att, såsom kommittén förordat, i första hand lita till intervjuundersökningar baserade på stickprov och att anförtro dessa åt statistiska centralbyråns utredningsinstitut finner departementschefen även lämpligt. Likaså måste metodisk propaganda- och ryktesanalys utföras. Det psykologiska försvaret har en alltför viktig och intrikat försvarsuppgift för att man skall avsäga sig de möjligheter, som numera står till buds att klarlägga förhållanden av primärt intresse för dess verksamhet.

Kommittén anser det önskvärt, att statsmakterna i fred tar ställning till huvuddragen av den *krigsorganisation*, som blir nödvändig. Departementschefen instämmer häri samtidigt som han betonar faran av att fastlåsa organisationen så att nya erfarenheter och överväganden icke snabbt kan föra till förbättringar. Departementschefen uttalar sig endast om några huvudpunkter i förslaget. Ett planerande fredsorgan måste kunna få förslag till ändringar prövade utan omgång.

Det resonemang, som i betänkandet för fram till ståndpunkten, att det bör vara ett enda organ, som leder och samordnar alla verksamhetsgrenar inom det psykologiska försvarets område, finner departementschefen över-

tygande. Någon uppdelning på flera organ har ej heller ifrågasatts i något remissyttrande.

Uttalandet att det psykologiska försvaret i princip bör inordnas i administrationen på samma sätt som övrig försvarsverksamhet anses riktigt. Departementschefen instämmer också, när kommittén understryker vikten av att detta organ, som föreslås få benämnas statens upplysningscentral (UC), får en auktoritativ ställning och direkt personlig kontakt med regeringen. Erfarenheter från informationsstyrelsens verksamhet i vårt land och från utlandet ger otvetydigt vid handen, att detta är en nödvändig förutsättning för att det psykologiska försvarets ledningsorgan skall kunna lösa sina ofta vanskliga uppgifter. En av regeringens medlemmar bör därför ha till uppgift att företräda det psykologiska försvaret. Huruvida detta bör bli hans enda eller huvudsakliga uppgift får bedömas med ledning av de förhandenvarande förhållandena. I likhet med kommittén anser departementschefen emellertid det vara mindre lämpligt, att detta statsråd samtidigt är chef för upplysningscentralen.

Med kommitténs principiella inställning, att informations- och upplysningsverksamheten i första hand bör bedrivas av redan i fred verksamma organ, är det naturligt, att de organ inom statsförvaltningen, som redan finns för presstjänst och liknande uppgifter icke skall uppgå i upplysningscentralen. Naturligt är också att härvid göra undantag för statens upplysningsbyrå, vilken icke har sin verksamhet knuten till något visst område av statsförvaltningen. Departementschefen kan alltså ansluta sig till kommittén i båda dessa hänseenden.

Även om sålunda de redan i fred befintliga statliga informations- och upplysningsorganen jämväl under krig normalt skall vara organisatoriskt skilda från ledningsorganet, så är det för enhetligheten i verksamheten nödvändigt, att dessa organ i viss utsträckning blir skyldiga att följa allmänna riktlinjer, som efter direktiv av regeringen dras upp av upplysningscentralen. Bestämmelser i dessa hänseenden bör såsom kommittén föreslagit föreligga redan i fred. Detta gäller även föreskrifter om det närmare samarbetet mellan exempelvis upplysningscentralen och utrikesdepartementets pressbyrå och högkvarterets avdelningar för press- och upplysningstjänst. Kommittén har framlagt ett förslag till kungörelse på detta område. Detta förslag anses vara en god grundval för de bestämmelser, som genom fredsorganet snarast bör utarbetas och föreläggas Kungl. Maj:t.

I fråga om upplysningscentralens inre organisation fattar sig departementschefen kort. Det är viktigt att göra organisationen på en gång enkel och elastisk och att, som kommittén säger, undvika byråkratisk stelbenthet. Med hänsyn till kraven på snabba beslut kan någon kollegial beslutanderätt icke komma i fråga. Däremot anser departementschefen det värdefullt, att vid chefens sida finns de föreslagna informations- och pressråden. Departementschefen finner icke anledning att i detta sammanhang ta ställning till

vilka ledamöter dessa råd bör ha. Det ifrågasättes dock om utrikesdepartementet, överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen bör vara representerade i informationsrådet. Detsamma gäller riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. Å andra sidan kan det vara anledning att ge plats för de demokratiska partierna. Det vore även av värde att få starkare representation från folkrörelserna. Man måste dock samtidigt tillse, att inte råden göres för stora.

Bland annat med hänsyn till förbindelsesvårigheterna under krig är det uppenbarligen nödvändigt att vid sidan av den centrala krigsorganisationen ha en regional organisation och denna bör liksom fallet är beträffande civilförsvaret och det ekonomiska försvaret anknytas till länsstyrelserna. Vad kommittén anfört i fråga om länsavdelningarnas arbetsuppgifter anses vara väl avvägt. Likaså vill departementschefen ansluta sig till förslaget, att länsstyrelserna själva skall svara för uppbyggnaden av de lokala kontakterna. Det tidigare föreslagna och av länsstyrelsen i Kristianstads län alltså förordade systemet med enligt enhetliga normer tillsatta särskilda ombud i kommunerna anses mindre lämpligt.

Åtgärder under fred.

Kommittén.

Kommittén understryker behovet av åtgärder i fred för att trygga en god psykologisk beredskap, såväl upplysningsverksamhet som förberedelser för att möjliggöra effektiv verksamhet under krig. Dess resonemang för fram till nödvändigheten av en beredskapsorganisation.

I inledningen till det kapitel, där frågan om ett fredсорgan behandlas, uttalar kommittén angående behovet av beredskapsåtgärder bl. a.

Ett krig kan komma plötsligt. Vi kan inte vara säkra på att få varsel i så god tid, att vi då hinner genomföra nödvändiga försvarsförberedelser. Det psykologiska försvaret måste därför liksom övrig försvarsverksamhet förberedas i fred, så att det snabbt kan sättas i funktion; även på detta område krävs kuppberedskap. Endast ett i fred förberett försvar ger oss möjlighet att värja oss med all vår kraft och därmed också utsikt att avskräcka en tänkbar angripare. Redan under fred måste den andliga fronten vara så beredd, att omvärlden övertygas om att vi vill försvara oss, och, trots vår bristande krigsvana, har andlig kraft att göra det.

Upplysningsverksamhet.

Kommittén har, såsom framgår av det tidigare referatet (s. 6 f.), angivit, att åtskillig upplysning till den egna befolkningen kan behövas under fred för att främja viljan till motstånd och för att göra medborgarna bättre rustade att möta ett modernt krigs psykiska påfrestningar. Kommittén

framhåller, att, ehuru en omfattande inhemsk upplysningsverksamhet f. n. bedrivs, ytterligare upplysning erfordras.

I betänkandet anföres vidare bl. a. följande.

Vad som saknas och vad som kan behöva ges en annan utformning eller en intensivare utbredning kan svårigen anges utan närmare utredning. En genom kommitténs försorg företagen opinionsundersökning (se betänkandet s. 205—238) kan i detta hänseende endast ge viss allmän ledning. Det blir en angelägen uppgift för ett fredsorgan för det psykologiska försvaret att verkställa en sådan undersökning. Kommittén vill emellertid antyda var behoven av vidgad upplysning är störst. Det är tydligt, att vi behöver utvidga och intensiviera upplysningen om vad den enskilde kan råka ut för under krig och vad han bör göra i olika situationer. Den nya versionen av broschyren »Om kriget kommer» samt de i anslutning till denna utsända radioprogrammen och annan information utgör en god början, men heller inte mer. En utvidgad upplysning är vidare högeligen önskvärd beträffande våra möjligheter att försvara oss. Den bör avse både det militära försvaret och civiltförsvaret, inte minst skyddet mot atombombning. Upplysning om det öde vi kan räkna med, om vi ger efter för en angripare, behöver riktas till sådana medborgare, som på grund av bristande intresse för förhållandena utomlands kan ha vaga föreställningar härom eller som på grund av en ensidig, snedvriden information kan ha en föga verklighetstrogen uppfattning. Slutligen är det uppenbart, att vi i alltför hög grad saknar upplysning, som direkt syftar till att immunisera mot psykologisk krigföring vare sig den visar sig i propaganda, ryktesspridning eller falska meddelanden.

Kommittén riktar uppmärksamheten på det ringa intresse, som en stor del av allmänheten ägnar utrikespolitiska förhållanden. Bristande utrikespolitisk överblick kan leda till obehagliga överraskningar, som inverkar menligt på motståndsviljan. Det är anledning att överväga motåtgärder, t. ex. i form av ökade anslag till forskning och till objektiv informationsverksamhet. En önskvärd ötokning av utrikespolitiska institutets verksamhet hindras sålunda av ekonomiska skäl. Även publicitetsorganen skulle kunna bidra till ett bättre sakernas tillstånd. Pressorganisationerna skulle kunna medverka, t. ex. genom fortbildningskurser i utrikespolitiska frågor för journalister.

Kommittén framhåller, att det är angeläget att få till stånd en sådan utvidgad informations- och upplysningsverksamhet. Tveksamhet kan dock råda om hur detta önskemål skall förverkligas. Det står klart för kommittén, att man i det längsta bör undvika att under fred låta något statligt organ för psykologiskt försvar leda och bedriva verksamhet av denna natur. Här gäller som huvudregel, att upplysningen bör bedrivas av de organ, som normalt är verksamma på området. Ett fredsorgan för det psykologiska försvaret måste dock noggrant följa verksamheten samt medverka till en för den psykologiska försvarsberedskapen nödvändig upplysning. Härvid ligger det nära till hands att — vid sidan av de statliga organen — främst samarbeta med centralkommittén folk och försvar.

Under fred får ej heller den upplysning försummas, som riktas till utlandet och som måste utgöra grundvalen för den till vänskapligt sinnade

länder riktade upplysningsverksamheten under krig. Det blir också här fråga om i vad mån ett fredsorgan bör vara verksamt för att önskvärt upplysningsarbete skall bli utfört. Nackdelarna av en statlig eller statsdirigerad verksamhet ter sig mindre här än ifråga om upplysning och propaganda till svenska folket. Liksom ifråga om sådan verksamhet bör dock, om också delvis av andra skäl, fredsorganet varken bedriva eller dirigera till utlandet riktad upplysningsverksamhet. Det vore olyckligt att i fred söka klavbinda de privata och halvstatliga organen genom direktiv om hur deras verksamhet skall utföras. Kommittén förordar för den skull, att fredsorganet ifråga om upplysningsverksamheten till utlandet får sin uppgift bestämd i princip på motsvarande sätt som ifråga om upplysning till svensk opinion.

Förberedelser för verksamhet under krig.

Kommittén har i åtskilliga sammanhang framhållit nödvändigheten av förberedelse och planering i fred för att möjliggöra en snabb och effektiv insats i krig av de olika verksamhetsgrenarna inom det psykologiska försvaret.

I detta hänseende anföres bl. a. följande.

Eftersom verksamheten under krig till väsentlig del bör handhas av icke statliga organisationer och företag, som verkar redan i fred, så måste det vara en uppgift för dessa att tillgodose de beredskapsbehov, som faller inom deras områden. Det ankommer även på olika statliga verk att vidta förberedande åtgärder för det psykologiska försvaret. Dessa enskilda och allmänna organ behöver stöd av ett på krigets krav helt inriktat statligt organ. Upplysningscentralens egen uppgift — att i krig leda och samordna all psykologisk försvarsansträngning och att med egen verksamhet bidra till densamma — måste också med omsorg förberedas under fred.

Organisatoriska och tekniska förberedelser för upplysningscentralen.

I fråga om de organisatoriska och tekniska förberedelser, som behövs för att det centrala krigsorganet skall kunna träda i funktion och verka effektivt, anför kommittén bl. a. följande.

Ett fredsorgan bör uppgöra detaljerade organisationsplaner för upplysningscentralen och de regionala organen samt fortlöpande överarbeta dessa. Likaså måste mobiliseringsplaner utarbetas och efter hand förnyas.

Härvid måste sörjas också för sådana nödlösningar, att verksamheten kan komma i gång även om viktiga delar av organisationen slås ut. Planläggningen bör vara elastisk, så att den medger partiell mobilisering av olika grader. Personal måste utväljas och utbildas för olika arbetsuppgifter både i upplysningscentralens huvuddel och i den regionala organisationen. Krigsplacerad personal måste fritas från annan tjänstgörings-skyldighet. Utbildning måste främst ges åt krigsplacerad personal med kvalificerat arbete. Skriftlig undervisning, eventuellt under medverkan av försvarets breviskola, kan kompletteras genom kurser och föredrag. Krigsspel är ett nödvändigt inslag i både utbildningen och planläggningen. Krigsplacerade högre chefer bör dessutom beredas möjlighet till studier vid

försvarshögskolan. För kvalificerad personal kan utbildningen delvis ske genom medverkan vid planläggning av verksamheten samt vid insamling och bearbetning av material. För att underlätta utbildningen bör en handbok i psykologisk krigföring utarbetas och hållas aktuell. För upprättandet och den fortlöpande bearbetningen av organisations- och mobiliseringsplaner samt uttagningen och utbildningen av personal krävs tillgång på kvalificerad personal redan under fred.

För upplysningscentralens verksamhet är även tekniska förberedelser nödvändiga. Planläggningen måste omfatta olika förläggningsalternativ. Det psykologiska försvaret ställer stora krav på olika slags teleförbindelser. Detta gäller såväl för upplysningscentralen och dess regionala organ som för både svensk och utländsk press och rundradio. Behovet av telefon- och fjärrskriftsförbindelser samt av radioförbindelser i reserv måste fastställas så att det kan tillgodoses genom främst telestyrelsens försorg. Det psykologiska försvaret måste också vid sidan av andra försvarsverksamheter ges en viss prioritet ifråga om telekommunikationernas utnyttjande. Fredsorganet måste bevaka, att bestämmelser härom utfärdas, samt kontrollera, att erforderliga installationer förbereds och genomförs och att behövlig apparatur anskaffas. Icke heller dessa arbetsuppgifter kan lösas en gång för alla utan måste fortlöpande bearbetas. Även härtill krävs kvalificerad personal i fred. Den omständigheten, att arbetsuppgifterna till stor del endast kan lösas i samverkan med andra organ, bidrar till att göra dem tidskrävande.

Planläggning av verksamheten i krig.

Kommittén redogör vidare för behovet att i fred planlägga den verksamhet, som kan bli nödvändig i krig.

Kommittén betonar härvid, att, för att den psykologiska försvarsberedskapen skall kunna bedrivas effektivt från första stund, det är nödvändigt att i fred draga upp riktlinjer för verksamheten och att därvid klarlägga fördelningen av arbetsuppgifterna mellan upplysningscentralen och andra statliga och enskilda organ samt förbereda samarbetet mellan dessa. Detta är också nödvändigt för att vinna klarhet om behovet av personal och utrustning. Anvisningar måste utarbetas och fastställas om vad som av säkerhetsskäl ej bör publiceras. De måste även fortlöpande överses. Denna uppgift ankommer på fredsorganet i samverkan med olika statliga myndigheter, främst övriga försvarsgrenars ledningsorgan, samt med publicitetsorganen och deras intresseorganisationer. Krigstidens upplysningstjänst till svensk allmänhet måste förberedas så, att den kan sättas i gång omedelbart vid ett krigsutbrott. Härför krävs, att de metoder och medel, som skall användas, är klarlagda på förhand och att det sakliga innehåll, som upplysningen bör erhålla, blivit föremål för övervägande. Särskild vikt bör läggas på att verksamheten blir nyanserad och mångskiftande och kan anpassas efter rådande lägen och uppfattningar. För att nå detta fordras fortlöpande bearbetning under fred av hela problemkomplexet i syfte att dra upp riktlinjer.

Särskilt ingående förberedelse kräver informations- och upplysningsverk-

samheten dagarna närmast före och efter ett krigsutbrott, då arbetsuppgifterna hopar sig för det psykologiska försvaret och då opinionen är uppjagad och överkänslig. Medan det endast i begränsad omfattning är möjligt att förbereda den allmänna upplysning, som skall beröra det aktuella läget eller som främst skall syfta till att skänka lugn och förtröstan, så kan och bör övrig informativ verksamhet planeras i detalj. Planläggningen av de första dagarnas upplysning till den svenska allmänheten jämte en fortlöpande översyn av denna planläggning måste bli en förstahandsuppgift för fredsorganet. På detta bör ankomma den svåra uppgiften att samordna, sovra och gradera alla de meddelanden av olika slag, som myndigheterna då vill ha utsända till allmänheten. När meddelanden, kungörelser och kommentarer i ett kritiskt läge går vidare till pressen och radion, bör de ha fått en för publicering lämplig utformning. Noggrann planläggning behöver också radioprogrammet för de kritiska dagarna. Den bör utföras av radiotjänst i intim samverkan med de närmast berörda myndigheterna, främst organet för psykologisk försvarsberedskap. Pressens och filmens medverkan kan förberedas på liknande sätt. Det kan även vara lämpligt att i förväg ha tillgång till reklammaterial, affischer och foldrar. Matriser kan framställas av annonser och reklammaterial. En del av det färdigställda materialet kan förvaras på länsstyrelserna för snabb distribution till tidningarna. Också instruktionsfilmer kan förvaras länsvis.

Det skulle även möta avsevärda svårigheter att efter ett angrepp mot Sverige improvisera upplysningsverksamheten till utländsk opinion. Det är därför nödvändigt att under fred ägna uppmärksamhet åt dessa frågor. Framför allt gäller det att finna de huvudlinjer efter vilka verksamheten skall bedrivas till olika nationer och att utröna vilka media som kan stå till buds och utnyttjas med bästa effekt.

Samling och bearbetning av material.

Både för planläggningen i fred och för själva den psykologiska försvarsverksamheten vid krig eller krigsfara är det nödvändigt att ha tillgång till särskilt bearbetat material rörande olika förhållanden, framhåller kommittén, som härom anför bl. a.

En kartläggning av den allmänna opinionen i Sverige och dess förändringar är erforderlig som underlag för utformningen av upplysande propaganda till vårt eget folk i ett skärpt läge och vid krig. Det är nödvändigt att känna svenskars motståndsvilja, tilltro till, resp. misstro mot statsledning och försvar, åsikter om krigsriskerna och om utsikterna att få främmande bistånd, utrikespolitiska sympatier och antipatier samt graden av lyhördhet för främmande propaganda. Av stor vikt är att kunna följa förändringarna i opinionen. Med hänsyn härtill och till behovet av att få olika frågeställningar belysta bör opinionsundersökningar utföras förslagsvis två gånger årligen. Det kan i fred även bli anledning att utföra ryktesanalyser. Sådana kan ge värdefulla besked om folkstämning och dess föränderlighet. Undersökningar och analyser i fred ger även lämplig övning

för verksamheten i krig. Fortlöpande analys av främmande propaganda erfordras både för planläggningen under fred av motåtgärder och som underlag för verksamheten i krig. Propagandaanalys kan också bidra till bedömning av det propagerande landets utrikespolitiska och militära planer.

Som underlag för propagandaanalysen, för planläggningen av hela den psykologiska försvarsverksamheten och för dess genomförande i krig är det nödvändigt att i fred skaffa tillgång till informationsmaterial rörande både svenska och utländska förhållanden. En viss rundradioavlyssning under fred är nödvändig för att få material rörande främmande propaganda till svenska folket samt uppgifter som belyser politiska, sociala och ekonomiska förhållanden utomlands. Kommittén förordar en centralisering snarast av den rundradioavlyssning, som under fred behövs för olika myndigheter. Även om insamlingen av informationsmaterial av intresse för det psykologiska försvaret till stor del kommer att utföras av andra statsorgan, måste den fortlöpande bearbetningen verkställas i organet för psykologisk försvarsberedskap. Bearbetningen av inhemskt och utländskt material i förening med studium av bakgrunden för opinionsutveckling och främmande propaganda kräver redan i fred tillgång till kvalificerad personal. Kommittén understryker vikten av att dessa olika förberedande åtgärder i form av insamling och bearbetning av material genomförs i tid, så att man inte vid en plötslig skärpning av läget eller vid ett krigsutbrott tvingas till en improvisation, som måste leda till bristfälliga resultat.

En självklar uppgift för ett fredsorgan är att följa utvecklingen inom den psykologiska krigföringen. Härigenom kan man få uppslag till förbättring av den egna verksamheten och kunskap om de medel och metoder, som en fiende kan komma att använda. För detta ändamål måste facklitteratur och forskningsrapporter anskaffas och studieresor företas.

Beredskapsåtgärder för press, radio, film etc.

En av de viktigaste uppgifterna ifråga om psykologisk försvarsberedskap, framhåller kommittén, är att sörja för att massmedia och bland dem främst pressen och rundradion vid ett krigsutbrott och därefter kan fullfölja sina arbetsuppgifter. Åtgärderna för en sådan beredskap måste vidtas dels av företagen själva, dels av olika statliga verk. Ehuru det praktiska genomförandet ankommer på en rad olika organ är det psykologiska försvaret en huvudintressent, vars möjligheter att i krig göra en insats beror på vad de andra gör. Fredsorganet måste därför noga följa utvecklingen på detta område och ta erforderliga initiativ till utredningar för att tillgodose de olika behoven.

Kommittén nämner olika åtgärder för nyhetstjänsten, som bör vidtas i fred för att motverka förbindelsesvårigheterna under krig. Tidningarnas telegrambyrå kan visserligen genom en relativt enkel åtgärd övergå till mottagning av utlandsmaterialet med radio-Hell, om teleprinterförbindelserna avskärs och möjligheterna att få in nyheterna med telefon och telegraf begränsas. Det kan emellertid också bli nödvändigt att i stor omfattning ta upp utländska rundradiosändningar, och härför är förberedelser erforderliga, som både tar tid och kräver kostnader. Förberedelser i fred krävs även för att kunna hålla TT:s teleprinternät inom landet i funktion

liksom för den omläggning av förbindelserna, som kan bli nödvändig om riksstyrelsen byter uppehållsort. Reservmöjligheter måste även ordnas för den händelse de inrikes trådförbindelserna skulle avbrytas. Genom televerket bör åtgärder vidtas för att TT under krig skall ha tillgång till en Hell-sändare med erforderlig räckvidd. Likaså bör tillgång till ett antal Hell-mottagare säkerställas för placering på TT:s filialer och i vissa större orter utan filial, där de gemensamt skulle disponeras av tidningarna.

Om beredskapsåtgärder för massmedia anför kommittén vidare.

För *pressens* beredskap måste en rad åtgärder vidtas för att trygga tidningarnas råvarutillgång, tekniska produktion och distribution samt för att möjliggöra den redaktionella personalens arbete i fortsatt kontakt med de nyhets- och informationskällor, vartill de behöver ha tillgång för att själva kunna upplysa och kommentera. Ett av de viktigaste problemen ifråga om pressens tekniska försvarsberedskap är behovet av reservtryckplatser. Det nödvändiga samarbetet i detta hänseende mellan de olika tidningsföretagen måste i första hand omfatta tidningar på samma utgivningsort. I andra hand måste överflyttning till annan ort vara förberedd. Kommittén finner det angeläget, att pressen genomför en krigsplanering på detta område under hänsynstagande till olika orters och tidningars behov. Även för vecko- och fackpressen bör nödlösningar planeras. Det är angeläget, att tidningarnas lager av tidningspapper ökas, och med hänsyn särskilt till pappersbrukens läge bör ett antal depålager på olika platser i landet upprättas. En möjlighet vore att riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap träffade avtal med tidningsföretag om överlagring. Ökad lagerhållning är önskvärd också beträffande reservdelar, grafiska utensilier och grafisk förbrukningsmateriel. Det är även av vikt att undersöka tidningstryckeriernas reservkraftmöjligheter. Önskvärt vore, att tidningarna på en ort gemensamt eller, i en del fall, större företag för egen räkning vidtage åtgärder för att säkerställa möjlighet till reservkraft. Planläggning under fred i samarbete mellan pressen, svenska pressbyrån, postverket och de olika trafikorganen behövs för att så smidigt som möjligt lösa olika distributionsproblem. Planeringsåtgärder beträffande tillgången på arbetskraft bör vidtas ej blott vid tidningsföretagen utan även vid samverkande företag som nyhetsbyråer, viktigare bildbyråer och pressbyrån. Kommittén hälsar med tillfredsställelse tillkomsten våren 1952 av en pressens beredskapskommitté, vilken redan utfört ett avsevärt arbete. Den omfattar även en del av vecko- och fackpressen. Kommittén finner det önskvärt, att ett gemensamt organ för all dags-, vecko- och fackpress kommer till stånd.

Kommittén understryker, att vårt *rundradiosystem* är underdimensionerat för krigsförhållanden. Det är därför angeläget, att en utredning omedelbart verkställs och åtgärder snarast vidtages för att förbättra denna situation. Vid bedömning av frågan om erforderlig utökning av radiostationernas kapacitet måste hänsyn tagas till det angelägna i att kunna sända även till utlandet. I Hörby finns våra enda starka kortvägssändare. För en god beredskap kräves reservmöjligheter. En stark kortvägssändare i Mellan-Sverige är behövlig ur denna synpunkt. Det är även i hög grad önskvärt att kunna sända lokalt, men det nuvarande rundradionätet medger icke ett smidigt utförande av de lokala sändningar, som kan bli aktuella. Åtgärder måste vidare vidtas för att så långt som möjligt hindra att viktiga radiostationer faller i en fiendes händer eller blir obrukbara genom bombning

eller sabotage. Studiolokaler och sändare bör ges gott skydd, helst genom placering i bergskyddsrum. Reservsändare, fasta och mobila, kan inte undvaras. Det är en angelägen beredskapsuppgift att förse åtminstone de större sändarna med reservkraft. Det är slutligen önskvärt att så många lyssnare som möjligt får tillgång till batterimottagare.

Aven i fråga om *filmen, teaterverksamheten och bokförsörjningen* pekar kommittén på en lång rad av förberedelser i olika hänsenden. Dessa bör enligt kommittén i väsentlig utsträckning utföras av resp. branschorganisationer i samverkan med ifrågakommande myndigheter, bl. a. fredsorganet för psykologiskt försvar. Kommittén förordar också inrättande av motsvarigheter till pressens beredskapskommitté.

Kommittén framhåller slutligen det angelägna i att det redan i fred blir sörjt för att sådana organ som centralkommittén folk och försvar samt svenska institutet, svensk-internationella pressbyrån och andra liknande i förhållande till utlandet verksamma organ kunna fullfölja och vidga sin verksamhet i krig. Fredsorganet bör tillsammans med dem söka få till stånd de härför erforderliga förberedande åtgärderna.

Utformningen av ett fredsorgan.

Enligt vad kommittén förut anfört skulle uppgifterna för en fredsorganisation vara i stort sett följande:

- att planlägga psykologisk försvarsverksamhet i krig;*
- att följa utvecklingen på den psykologiska krigföringens område och på angränsande fält;*
- att följa svensk opinionsutveckling samt främmande propaganda;*
- att följa svensk upplysningsverksamhet av betydelse för den psykologiska försvarsberedskapen och samverka med organen för denna upplysningsverksamhet;*
- att uppgöra och fortlöpande överarbeta organisations- och mobiliseringsplaner för det psykologiska försvarets civila statliga organ;*
- att utvälja, utbilda och krigsplacera personal;*
- att sörja för att det psykologiska försvarets lokal-, utrustnings- och förbindelsebehov vid krig blir tillgodosedda; samt*
- att i samarbete med publicitetsorganen och deras sammanslutningar verka för deras personella och tekniska beredskap.*

Denna verksamhet är enligt kommitténs mening så omfattande och så speciellt inriktad på krigsförhållanden, att den ej lämpligen kan anförtros åt en myndighet med rent fredsmässig verksamhet som huvudsaklig uppgift. Icke heller synes det lämpligt att anknyta verksamheten till exempelvis civilförsvarsstyrelsen, vilken liksom andra organ av likartad natur är inriktad på särskilda, arbetskrävande områden. Det är därför kommitténs uppfattning, att ett särskilt organ bör upprättas för att i fred handha den statliga verksamheten för psykologisk försvarsberedskap. Kommittén understryker i detta sammanhang vikten av att under den för folkets motståndanda särskilt påfrestande tiden kring ett krigsutbrott ha ett arbetsdugligt organ för det psykologiska försvaret. Organet, som bör ges begränsad om-

fattning, bör lyda direkt under Kungl. Maj:t och sortera under inrikesdepartementet. Kommitténs förslag till fredsorgan har utformats så, att detta kan utgöra kärnan i den upplysningscentral, som bör träda i verksamhet vid en allvarligare skärpning av läget.

Medan starka skäl talar för att upplysningscentralen såsom krigsorganisation icke styres kollegialt, har kommittén funnit avgörande skäl tala för att den planerande och förberedande verksamheten i fred ställes under ledning av en nämnd, vars ledamöter dela ansvaret för verksamheten. Denna kan lämpligen benämnas »Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar».

Beredskapsnämndens sammansättning synes böra ansluta till informationsrådets sammansättning i krigsorganisationen, och de personer, som ingår i nämnden, bör i regel även ingå i rådet. Därigenom vinnes värdefull kontinuitet och uppnås, att rådet får ingående kännedom om den i fred utförda planläggningen. Det synes dock ej lämpligt, att nämnden får ett lika stort antal ledamöter, som här föreslagits för rådet. Enligt kommitténs mening bör i nämnden ingå förutom ordföranden, som i denna egenskap tillika är verkets chef, cheferna för tidningarnas telegrambyrå och radiotjänst samt av Kungl. Maj:t efter förslag förordnade representanter för utrikesdepartementet, överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen samt för centralkommittén folk och försvar, svenska tidningsutgivareföreningen och publicistklubben, ävensom en vetenskapsman, närmast sociolog eller socialpsykolog. Icke självskrivna ledamöter, utom ordföranden, förordnas för två år. Samtliga ledamöter utom ordföranden bör tillerkännas ett årligt arvode om 1 000 kronor.

Ordförandeskapet i nämnden synes kunna bestridas vid sidan av ordinarie verksamhet. Till ordförande bör utses den person, som är avsedd att vara chef för upplysningscentralen. Ordföranden bör förordnas för högst sex år och erhålla ett årligt arvode om förslagsvis 8 000 kronor.

I fråga om nämndens personal anför kommittén i huvudsak följande.

I spetsen för nämndens personal bör stå en kanslichef, som leder det dagliga arbetet och som vid förfall för ordföranden har säte i nämnden och där för ordet. Kanslichefen bör själv handlägga ärenden rörande förberedelser av organisatorisk och administrativ art samt ärenden, som berör nyhetstjänsten, och i anslutning härtill även ärenden angående pressens och rundradions beredskap.

Vidare bör i nämndens kansli ingå två tjänstemän i ledande befattning. Den ene bör främst förbereda den upplysningsverksamhet, som vid ett skärpt läge och vid krig skall riktas till svenska folket, samt svara för den samling och bearbetning av material, som är nödvändig grundval för den psykologiska försvarsverksamheten. Den andre bör syssla med planläggning av verksamhet riktad till främmande opinion och bör även leda utbildningsverksamheten.

En assistent med juridisk eller statsvetenskaplig utbildning bör biträda kanslichefen, en assistent med psykologisk utbildning bör biträda de båda övriga högre tjänstemännen.

För rutingöromål erfordras en kansliskrivare, tillika arkivarie och redogörare, ett kanslibitråde och två kontorsbiträden. Under första arbetsåret bör extra arbetskraft, såväl kvalificerad som annan kunna anlitas.

Om beredskapsnämndens verksamhet anför kommittén i fortsättningen bl. a.

Det arbete, som skall utföras av fredsorganet, torde vara relativt omfattande. Vid sidan av de mångskiftande uppgifter, för vilka förut redogjorts, måste nämndens personal ofta medverka vid krigsövningar inom totalförsvaret, deltaga i militära och civila krigsspel av olika slag samt i skilda avseenden lämna bidrag till den allmänna försvarsupplysningen. Från nämnden måste åtminstone under överskådlig framtid hämtas den lärare vid försvarshögskolan, som där skall svara för undervisning om det psykologiska försvaret, vilket arbete kan beräknas taga flera månader i anspråk varje år.

Den här föreslagna organisationen är mycket knappt tillmätt för de omfattande och krävande arbetsuppgifterna. Med hänsyn till att det här gäller en för Sverige ny verksamhet, av vilken vi saknar erfarenhet, har kommittén hellre velat föreslå en för liten ram, som vid behov kan vidgas, än en för stor, som kanske snart finge skäras ned. Befinnes det framdeles, att den nu föreslagna organisationen icke förslår, bör kommitténs återhållsamhet inför starten icke få vara ett skäl mot men väl ett skäl för den utbyggnad, som erfarenheten visat vara nödvändig. I jämförelse med sin betydelse för rikets försvar kommer den verksamhet det här gäller under alla förhållanden att dra små kostnader.

Beträffande löneställningen för nämndens befattningshavare anför kommittén.

Lönesättningen för högre tjänstemän vid beredskapsnämnden måste bli relativt hög med hänsyn till att det gäller speciella och krävande arbetsuppgifter. Av dessa befattningshavare bör ingen särskild formell kompetens krävas, då det kan visa sig mera önskvärt att förvärva personer med publicistisk och politisk erfarenhet än akademiker med särskilda examina. Vill man i konkurrens med enskilda företag förvärva väl kvalificerade krafter och för längre tid behålla dem, så är det nödvändigt att kunna bjuda goda löneförmåner och trygga anställningsförhållanden. Med hänsyn härtill föreslås att kanslichefen placeras i lönegrad 14, löneplan 2, och de båda övriga högre tjänstemännen i lönegrad 33. För de båda assistenterna, vilka självständigt bör kunna utföra kvalificerat arbete och av vilka examensmeriter måste krävas, föreslås placering i lönegrad 27. För hela personalen bör extra ordinarie befattningar inrättas.

Kommittén framhåller vidare, att skäl talar för att knyta en försvarsassistent till nämnden. Intill dess erfarenhet vunnits om arbetsuppgiftens omfattning, synes en kvalificerad officer böra vid sidan av annan tjänst ställas till nämndens förfogande.

Nämnden kommer även att behöva anlita sakkunniga från andra områden, dels varaktigt, dels för tillfälliga uppdrag. När så lämpligen kan ske, bör vid upplysningscentralen krigsplacerade personer tagas i anspråk här för. I avvaktan på närmare erfarenheter kan medelsbehovet för detta ändamål uppskattas till 20 000 kronor per år.

Som chefer för länsavdelningarna krigsplacerade personer bör medverka vid avdelningarnas organisatoriska förberedande och vid planläggning av verksamheten inom sina län. Med hänsyn härtill bör sådan person erhålla ett mindre årligt arvode, förslagsvis 750 kronor.

Utöver medel till vanliga expenser, vartill uppskattningsvis erfordras 8 000 kronor per år, behöver nämnden medel till kurser och krigsspel samt till opinionsundersökningar och annan insamling av material, vilket behov kan uppskattas till 110 000 kronor per år. För nämndens första verksamhetsår, då endast en opinionsundersökning torde medhinnas, kan detta medelsbehov tillfälligt inskränkas till 70 000 kronor. Å andra sidan synes för anlåtande av extra arbetskraft under första året böra upptagas ett särskilt anslag om 25 000 kronor.

Till det övliga anslaget till reseersättningar, som för nämndens del beräknas till 5 000 kronor, bör läggas ett belopp för utrikesresor enligt Kungl. Maj:ts beslut om förslagsvis 10 000 kronor. För den svenska psykologiska försvarsberedskapen är utländska erfarenheter av grundläggande betydelse. Då dessa erfarenheter i många hänseenden icke kan erhållas på annat sätt är det angeläget, att åt nämndens tjänstemän beredes tillfälle till studier utomlands på deras resp. områden. Utan den kontakt, som därvid vinnes, skulle den svenska organisationen kunna gå miste om för dess planlägnings- och utbildningsverksamhet väsentliga impulser.

För inköp av möbler, kontorsmaskiner och andra inventarier samt för grundande av en boksamling erfordras ett engångsanslag beräknat till 30 000 kronor.

Kommittén uppskattar sålunda nämndens medelsbehov till 186 392 kronor för avlöningar och 133 000 kronor för omkostnader, vartill kommer ett anslag till länsstyrelserna på 18 750 kronor för arvoden åt länsavdelningarnas chefer. För nämndens första verksamhetsår tillkommer 15 000 kronor.

Yttrandena över betänkandet i denna del redovisas å s. 59—78 i statsrådsprotokollet, till vilket utskottet torde få hänvisa.

Departementschefen anför i huvudsak följande.

Såsom ovan antytts är det ställt utom allt tvivel, att det psykologiska försvaret måste förberedas under fred liksom att det fordras ett särskilt organ för planering och annan förberedande verksamhet på detta område. Den redogörelse kommittén har lämnat för den verksamhet av denna art, som är nödvändig, upptar en rad viktiga arbetsuppgifter, vilka icke torde kunna åsidosättas utan risk för menliga återverkningar på vår motståndanda eller på vår försvarsberedskap i allmänhet. Såsom överbefälhavaren framhållit föreligger på detta område en eftersläpning i förhållande till andra grenar av det totala försvaret, som bör tagas igen. Med hänsyn till att det i mycket är fråga om nya arbetsuppgifter, rörande vilka praktisk erfarenhet saknas

i vårt land, kan dock tvekan råda om hur stor organisation som behövs för den statliga verksamheten på området.

Såväl i betänkandet som i åtskilliga remissyttranden framhävs behovet av ökad upplysning under fred till den svenska allmänheten. Den genom kommitténs försorg utförda opinionsundersökningen ger kraftigt stöd för denna uppfattning. Övertygande skäl har anförts för att redan under fred åtskilligt kan och bör göras utöver nuvarande verksamhet för att stärka motståndsandan och göra medborgarna andligen rustade för ett kallt krig och — i händelse av ett krigsutbrott — för de stora påfrestningar, som den moderna krigsföringen innebär. Departementschefen delar meningen, att det ankommer på statsmakterna att vidtaga åtgärder för att en verksamhet i sådant syfte skall komma till stånd och understryker särskilt behovet av upplysning i realistisk anda om våra försvars- och skyddsmöjligheter mot de nya stridsmedlen, om utrymning och andra civilförsvarsfrågor samt om de förhållanden i allmänhet, som kommer att råda under krig eller omedelbart före ett krigsutbrott. Å andra sidan synes det vara på goda grunder, som kommittén varnar för en från centralt statligt håll under fred bedriven eller dirigerad upplysnings- och informationsverksamhet av de slag, det här blir fråga om. Departementschefen ansluter sig därför helt till kommitténs uppfattning, att ett fredsorgan för psykologiskt försvar icke skall självt bedriva eller dirigera upplysningsverksamhet utan att den härvidlag bör inskränka sig till att lämna impulser och uppslag. Fredsorganet skall dock självfallet noga följa vad som åtgöres på området och genom undersökningar av olika slag klarlägga i vilka hänseenden det kan vara angeläget att öka eller förändra upplysningsverksamheten.

Departementschefen finner det även välbetänkt att, såsom kommittén har tänkt sig, fredsorganet ifråga om den inhemska upplysningsverksamheten — vid sidan av de statliga organen — i försvarsfrågor främst skall samarbeta med centralkommittén Folk och Försvar. Genom sin direkta anknytning till de stora folkrörelserna och andra betydelsefulla organisationer bör centralkommittén, som redan tidigare utfört ett värdefullt upplysningsarbete, kunna bli ett viktigt centrum för den upplysningsverksamhet, det här gäller. Centralkommittén, som uttalat sin villighet att härutinnan biträda det psykologiska försvaret, har emellertid framhållit att, för att den skall kunna fylla denna nya uppgift, det blir nödvändigt att höja statsbidraget till kommittén. Frågan om en sådan höjning av bidraget med hänsyn till nytillkomna arbetsuppgifter för det psykologiska försvaret anses lämpligen böra prövas vid det årliga budgetarbetet i samband med avvägningen av statsbidragen till försvarsupplysning. I dylik ordning torde även få upptagas frågan om ökade anslag för informationsverksamhet om utrikespolitiska förhållanden, vilket förordats av kommittén med instämmande av ett stort antal remissinstanser. För att redan tidigare bereda

möjlighet att genomföra konferenser och kurser anses det lämpligt att i omkostnaderna för det av departementschefen förordade fredsorganet för psykologiskt försvar inräknas ett belopp om 10 000 kronor att disponeras för upplysningsverksamhet på det psykologiska försvarets område genom centralkommitténs Folk och Försvar eller andra organisationers försorg.

De förberedelser, som erfordras för att det psykologiska försvaret skall kunna fungera effektivt i krig är både många och tidskrävande. Det gäller såväl att förbereda den statliga verksamheten som att trygga de enskilda publicitetsorganens beredskap. En mycket stor del av dessa olika förberedelser kan och bör, såsom också förutsatts av kommittén, utföras av nu verkande myndigheter eller av enskilda organ och organisationer. I avsevärd utsträckning är det emellertid nödvändigt att ett särskilt organ för det psykologiska försvaret är verksamt. Detta gäller främst i fråga om förberedelse av den statliga centrala krigsorganisationen, upplysningscentralen och dess verksamhet. I denna del framhålles särskilt, att även om detta organ bör träda i full funktion först vid ett krigsutbrott, så torde en förstärkt organisation för det psykologiska försvaret bli nödvändig redan dessförinnan i ett skärpt läge, och att också denna verksamhet bör förberedas. Ur denna synpunkt torde det för övrigt vara viktigt, att fredsorganisationen göres elastisk så att den smidigt och snabbt kan anpassas efter ett förändrat läge.

Det är även angeläget, att ett organ, som direkt arbetar för den psykologiska försvarsberedskapen, deltar i arbetet för beredskapen på området hos andra myndigheter och inom enskild verksamhet. Det torde sålunda vara lämpligt med ett sådant organ som kan för vederbörande fackmyndighet motivera och understryka de behov av personal och utrustning som föreligger för exempelvis pressen och andra publicitetsorgan. Radions beredskapsfrågor bör i detta sammanhang särskilt uppmärksammas liksom behovet av stöd och samordning för en effektiv insats från folkrörelsernas sida i det psykologiska försvaret under krig och i ett skärpt läge.

I likhet med kommittén anser departementschefen det nödvändigt både som ett led i förberedelserna för det psykologiska försvaret i krig och som ett underlag för informationen och annan verksamhet i fred att visst material samlas in och bearbetas. Detta kan ske bl. a. genom opinionsundersökningar samt ryktes- och propagandaanalys. I nuvarande läge anses det dock icke påkallat att opinionsundersökningar, vilka företrädesvis böra göras genom statistiska centralbyråns utredningsinstitut, sker i den omfattning, utredningen tänkt sig. I fråga om radioavlyssning och propagandaanalys bör frågan om en centralisering av verksamheten närmare undersökas inom fredsorganet för det psykologiska försvaret.

Enligt kommitténs förslag skall det ankomma på den statliga fredsorganisationen att planlägga svensk psykologisk försvarsverksamhet i krig, att följa utvecklingen på den psykologiska krigsföringens område och på

angränsande fält samt svensk opinionsutveckling och främmande propaganda, att följa svensk upplysningsverksamhet av betydelse för den psykologiska försvarsberedskapen och samverka med organen för denna upplysningsverksamhet, att uppgöra och fortlöpande överarbeta organisations- och mobiliseringsplaner samt utvälja, utbilda och krigsplacera personal, att sörja för att det psykologiska försvarets lokal-, utrustnings- och förbindelsebehov blir tillgodosedda samt att i samarbete med publicitetsorganen och deras sammanslutningar verka för deras personella och tekniska beredskap. Departementschefen finner samtliga dessa arbetsuppgifter ha väsentlig betydelse för den psykologiska försvarsberedskapen och naturligt ankomma på det statliga beredskapsorganet. Det kan dock enligt departementschefen vara lämpligt att till en början koncentrera fredsorganets verksamhet på vissa primära uppgifter. Till sådana uppgifter, som bör lösas i främsta rummet, räknar departementschefen såväl de organisatoriska, tekniska och personella förberedelserna på den statliga sidan som de särskilda beredskapsåtgärderna för att möjliggöra publicitetsorganets verksamhet under ett krig. Koncentrationen under den första tiden på dessa grundläggande arbetsuppgifter bör dock icke få utgöra ett hinder för att övriga av kommittén angivna uppgifter tages upp. Särskilt angeläget anses det vara att den redan påbörjade översynen av informations- och upplysningsverksamheten dagarna kring ett krigsutbrott fullföljes och att planerna för denna verksamhet ständigt hålles aktuella.

Såsom framgår av vad ovan anförts förordar departementschefen i likhet med kommittén, att ett särskilt fredsorgan med de uppgifter som nyss angivits, inrättas lydande direkt under Kungl. Maj:t och att detta organ ges formen av en nämnd, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Det tillstyrkes även, att nämnden sorterar under inrikesdepartementet.

Vad angår beredskapsnämndens sammansättning så har kommittén föreslagit att den skall bestå av en av Kungl. Maj:t utsedd ordförande samt 9 ledamöter. Av dessa skulle två vara självskrivna (cheferna för TT och radiotjänst) samt de övriga utses av Kungl. Maj:t, varav sex skulle representera vissa myndigheter (utrikesdepartementet, överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen) och organisationer (centralkommittén Folk och Försvar, tidningsutgivareföreningen och publicistklubben), medan en skulle vara vetenskapsman. I huvudsak har departementschefen intet att erinra mot detta förslag; dock föreslås representanter för TT och radiotjänst skola utses av Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande styrelse, varjämte bör övervägas att låta förslag till publicistrepresentant avgivas jämväl av journalistförbundet. I åtskilliga remissvar har emellertid framställts önskemål om komplettering av nämnden i syfte att ytterligare ett antal intressegrupper skulle bli företrädna. Flera av dessa förslag är enligt departementschefen i och för sig väl motiverade. Det är emellertid angeläget, att nämnden icke göres för stor, då ett alltför månghövdat organ torde bli

mindre arbetsdugligt — det förutsättes dock, att nämnden inom sig kan utse ett arbetsutskott framför allt för beredande av olika frågor. Med hänsyn härtill kan departementschefen icke förorda, att nämnden utökas med mer än två ledamöter. Kungl. Maj:t föreslås dock, därest så finnes påkallat, få förstärka nämnden med ytterligare högst tre personer. I första hand bör enligt departementschefens mening utöver de av kommittén föreslagna ledamöterna två representanter för folkrörelserna, varav minst en kvinna, ingå i nämnden, båda utsedda av Kungl. Maj:t utan särskilt förslag. Ledamöterna i nämnden utom ordföranden anses böra erhålla arvode enligt kommittékungörelsen. Till ordförande anses böra utgå ett fast arvode, vilket föreslås få fastställas av Kungl. Maj:t.

Den arbetskraft, som behöver stå till nämndens förfogande, har av kommittén beräknats till en kanslichef, två andra högre tjänstemän och två assistenter samt skrivpersonal. Flera myndigheter och organisationer har framhållit, att denna personal är tilltagen i underkant, medan några remissinstanser uttryckt motsatt mening.

Då man inte har möjlighet att på förhand bedöma, vare sig hur arbetskrävande de olika uppgifterna är eller i vad mån de kan lösas med hjälp av sakkunniga, som icke är anställda vid fredsorganet, är departementschefen icke beredd att föreslå så många heltidsanställda befattningshavare som kommittén angivit utan vill endast tillstyrka, att tre kvalificerade tjänstemän samt skrivpersonal anställas för att stå till nämndens förfogande. Även med denna begränsning bör organisationen på ett tillfredsställande sätt kunna fylla sina viktigaste uppgifter. Departementschefen anser emellertid icke, att ett särskilt, helt fristående organ bör upprättas för ändamålet. Såsom nämndens kanslipersonal anses i stället böra tjänstgöra befattningshavare inom inrikesdepartementet, vars organisation därför föreslås utökad. I avsaknad av närmare erfarenheter av arbetets omfattning är departementschefen icke heller beredd att i enlighet med kommittéförslaget förorda, att extra ordinarie befattningar inrättas för detta ändamål, utan föreslår, att personalen tills vidare skall vara anställd såsom extra. Beträffande avlöningsförmånerna till den kvalificerade personalen förutsättes det få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela beslut. Då de av kommittén föreslagna lönegradsplaceringarna för denna personal anses genomgående vara för höga bör enligt departementschefens åsikt anslagsbehovet kunna begränsas. För biträdesgöröml anses — tills vidare på extra stat — böra anställas ett kanslibitråde och ett biträde i reglerad befordringsgång. I övrigt föreslås i mån av behov tillfällig arbetskraft få anlitas. Att personaluppsättningen på detta sätt göres elastisk anses viktigt inte minst med hänsyn till att åtskilligt talar för att nämndens verksamhet i fredstid kan komma att bli mer omfattande under det grundläggande planeringsarbetet för verksamheten under krig än i ett senare skede.

Kommittén hade i avvaktan på närmare erfarenheter beräknat ett belopp

av 20 000 kronor i arvoden till sakkunniga, dels för varaktiga, dels för tillfälliga uppdrag. Departementschefen kan ansluta sig därtill.

Då nämndens kansli skall anknytas till inrikesdepartementet, torde medelsbehovet för omkostnader bli mindre än enligt kommitténs beräkningar. I fråga om utgifter för sjukvård och reseersättningar åt personalen samt sedvanliga expensutgifter anser departementschefen sig för nästa budgetår icke böra föreslå någon ökning av de medelsanvisningar, som i årets statsverksproposition under inrikesdepartementets omkostnadsanslag föreslagits beträffande posterna sjukvård, reseersättningar och expenser. För kurser och krigsspel m. m. har kommittén räknat med ett anslag av 70 000 kronor. Enligt departementschefens mening bör medelsanvisningen för nästa budgetår kunna begränsas till 40 000 kronor, varav 10 000 kronor för bidrag till upplysningsverksamhet genom enskilda organisationer i form av konferenser och kurser.

Kommittén har beräknat, att för första verksamhetsåret skulle tillkomma ett medelsbehov av dels 25 000 kronor i avlöningar till tillfällig personal och dels 30 000 kronor för inköp av möbler, kontorsmaskiner och andra inventarier samt grundande av en boksamling. Departementschefen upp-tager för det förstnämnda ändamålet 5 000 kronor och för inventarier m. m. 15 000 kronor.

Slutligen har kommittén förordat, att de som chefer för länsavdelningarna för psykologiskt försvar krigsplacerade personerna — vilka bör medverka vid planläggning och förberedande av verksamheten inom sina län — skulle erhålla ett årsarvode på 750 kronor. Åtskilliga länsstyrelser har visserligen gjort gällande, att detta belopp är alltför lågt. Departementschefen finner dock ej anledning till generell höjning utan föreslår i likhet med kommittén, att för ändamålet beräknas sammanlagt (25×750) 18 750 kronor avrundat till 20 000 kronor. Inom denna ram bör de för de olika länen avsedda beloppen kunna anpassas efter de skilda förhållandena.

I anledning av vad nu förordats bör den i statsverkspropositionen föreslagna medelsanvisningen till inrikesdepartementets avlöningar, 790 000 kronor, uppräknas med 85 000 kronor, varav till avlöningar till icke-ordinarie personal 57 000 och till rörligt tillägg 28 000 kronor.

Under departementets omkostnadsanslag bör upptagas en ny post, benämnd omkostnader för beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. För nästa budgetår bör i denna post ingå förut angivna belopp av 40 000 kronor till krigsspel och kurser m. m. samt 15 000 kronor till inköp av inventarier och grundande av en boksamling, tillhoppa 55 000 kronor. Från posten föreslås även få bestridas kostnader för nämndledamöternas resor m. m. Den i statsverkspropositionen föreslagna medelsanvisningen till inrikesdepartementets omkostnader, 70 000 kronor, bör i enlighet härmed ökas till 125 000 kronor.

Kostnaderna för arvoden åt nämndens ledamöter och för ersättningar

åt särskilt anlitade sakkunniga bör bestridas från ett särskilt anslag till Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, vilket anslag torde böra erhålla förslagsanslags natur. Anslaget bör för nästa budgetår upptagas med 35 000 kronor.

Ersättningarna till länsavdelningarnas chefer anses böra utgå från länsstyrelsernas avlöningsanslag. Någon uppräknig av detta anslag i anledning härav anses icke vara påkallat.

I enlighet med vad nu föreslagits kan den sammanlagda kostnaden för det psykologiska försvaret för nästa budgetår beräknas till 195 000 kronor. Kommittén hade uppskattat medelsbehovet för det första verksamhetsåret till omkring 353 000 kronor.

Hemställan.

På grund av vad ovan anförts hemställas, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna de grunder för organisationen av det psykologiska försvaret, som departementschefen i det föregående angivit;

dels ock — med ändring av vad därutinnan föreslagits i årets statsverksproposition elfte huvudtiteln, punkterna 1 och 2 —

a) godkänna följande avlöningsstat för inrikesdepartementet, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1954/55:

Avlöningsstat.

1. Avlöning till departementschefen	31 500
2. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	293 000
3. Avlöningar till icke-ordinarie personal	260 000
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	290 500

Summa förslagsanslag kronor 875 000;

b) till *Inrikesdepartementet*: *Avlöningar* under elfte huvudtiteln för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 875 000 kronor;

c) till *Inrikesdepartementet*: *Omkostnader* under elfte huvudtiteln för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 125 000 kronor;

d) till *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* under elfte huvudtiteln för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 35 000 kronor.

Motionerna.

I de likalydande motionerna *I: 493* (av herr Ollén m. fl.) och *II: 645* (av herr Håstad m. fl.) har hemställts att riksdagen med ändring av äskandena i Kungl. Maj:ts proposition nr 162 *dels* i tjänsteförteckningen för

beredskapsnämnden för psykologiskt försvar uppför följande extraordinarie tjänster: 1 i lönegrad 37, 1 i lönegrad 31, 1 i lönegrad 29 och 1 i lönegrad 27, dels beslutar, att beredskapsnämnden för psykologiskt försvar gives alltigenom en fristående ställning, varför i nämndens avlöningsstat upptas samtliga erforderliga belopp dels för avlöning av ovan nämnda 4 kvalificerade tjänstemän och 3 biträden, dels för avlöning med 15 000 kronor av extra personal, dels ock till beredskapsnämnden för psykologiskt försvar under elfte huvudtiteln för budgetåret 1954/55 anvisar ett förslagsanslag för omkostnader av 135 000 kronor.

I motionen II: 644 (av herrar Helén och Boija) har hemställts, att riksdagen med avslag på hemställan i proposition 162 angående avlöningsstat för inrikesdepartementet beviljar de anslag till Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar under elfte huvudtiteln för budgetåret 1954/55, som blir följderna av att i motionen framförda yrkanden — innebärande bl. a. att statens beredskapsnämnd erhåller en gentemot inrikesdepartementet fristående ställning samt förbättrad löneställning för nämndens tjänstemän — bifalles.

Beträffande motiveringen till yrkandena hänvisas till motionerna II: 645 och II: 644.

Utskottet.

Det är ett vittutseende och svårbedömbart spørsmål som genom förevarande proposition underställts riksdagen för prövning. Utskottet vill redan från början ha sagt, att utskottet i likhet med departementschefen anser att ett psykologiskt försvar är nödvändigt även i vårt land samt att utskottet finner departementschefens förslag om utformningen av ett sådant försvar och dess sakliga innehåll i det stora hela lämpliga och väl avvägda. Likväl vill utskottet inte underlåta att ge uttryck åt några av de i viss mån restriktiva synpunkter, som anlagts vid ärendets behandling.

Departementschefen har beträffande behovet av psykologiskt försvar uttalat, att det psykologiska försvarets avgränsande som en speciell försvarsgren måhända kan diskuteras. Enligt utskottets mening kan talet om det psykologiska försvaret som en fjärde försvarsgren leda tanken till särskilda, omfattande organisatoriska anordningar. Det psykologiska försvaret bör i stället främja den motståndsvilja eller den anda, för att använda propositionens ord, ur vilken de tre försvarsgrenarna hämtar sin styrka. Denna övertygelse bör vara rotad redan under fredstid, men att söka trygga dess utveckling genom tal om en fjärde försvarsgren vore enligt utskottets sätt att se ett missgrepp.

Den enskilde medborgarens förmåga att genom kritisk sovring av det vardagliga nyhetsmaterialet bilda sig en i det väsentliga insiktsfull, klar och personligt färgad mening bör inte underskattas. En hänvisning till

förhållandena hos oss och i våra grannländer under det senaste stora kriget torde härvidlag vara på sin plats. Risken för en alltför rikligt tilltagen, statligt kontrollerad, propagandastämnd nyhetstjänst får heller inte förbises. Den allmänna slutsatsen av vad utskottet här anfört blir, att man utan att klavbinda de konstruktiva krafterna måste mana till försiktighet vid utbyggandet av vårt psykologiska försvar.

Vad angår det psykologiska försvarets verksamhet och organisation under krig kan utskottet fatta sig kort. Utskottet vill starkt understryka vad departementschefen anfört om att tryckfrihetsförordningens principer inte ens under krig får rubbas. Utskottet ger sin anslutning till departementschefens uppfattning att folkrörelserna kan göra ovärderliga insatser då det gäller att trygga motståndskraften och förutsätter därför, att fredsorganet tager erforderlig kontakt med dessa organisationer, så att en tillfredsställande planläggning för deras insatser kan åstadkommas. Att ett enda organ bör leda och samordna alla det psykologiska försvarets verksamhetsgrenar finner utskottet liksom departementschefen klart ådagalagt. I övrigt kan utskottet inskränka sig till att fastslå, att propositionen i denna del i huvudsak inte synes innehålla konkreta förslag av beskaffenhet att nu påkalla ett definitivt ståndpunktstagande från riksdagens sida; propositionen ger väsentligen en principdiskussion av huvudpunkter, avsedda att ligga till grund för vidare planlägningsarbete.

Med den uppfattning att varsamhet är på sin plats då det gäller åtgärder under fred, som utskottet inledningsvis givit uttryck åt, är det naturligt att yrkandet i motionen II: 644 att beredskapsnämnden för psykologiskt försvar skulle inrättas för en första aktivitetsperiod av tre år och att riksdagen därefter beredes möjlighet att på nytt ta ställning till dess fortsatta verksamhet inom utskottet funnit förståelse. Enligt utskottets uppfattning innebär departementschefens förslag emellertid i princip endast igångsättandet av en förberedelse- och försöksverksamhet på området, till vars utveckling riksdagen på grund av de med verksamheten förbundna anslagsbehoven kommer att få tillfälle att årligen taga ställning. Vid sådant förhållande finner utskottet, trots sin positiva inställning till motionsyrkandet, att dess syfte kan tillgodoses genom en årligen verkställd granskning av Kungl. Maj:ts kommande förslag i ämnet. Utskottet, som förutsätter att Kungl. Maj:t med beaktande av ifrågavarande synpunkt i motionen återkommer med principdiskussion av denna fråga, finner alltså någon riksdagens formliga åtgärd i denna del icke vara påkallad.

Av vad utskottet inledningsvis anfört samt av utskottets uppfattning om den principiella innebörden av Kungl. Maj:ts förslag följer också att utskottet icke är berett tillstyrka vare sig yrkandet i nämnda motion — II: 644 — om höjd löneställning eller yrkandet i motionerna I: 493 och

II: 645 om ökat antal befattningshavare, fastare anställningsform och höjd löneställning beträffande beredskapsnämndens personal. Utskottet vill dock med understrykande av vad härutinnan anförts i motionerna framhålla betydelsen av att vid valet av befattningshavare hos nämnden gott omdöme samt förmåga av kontakt och anpassning kommer att tillmätas särskild vikt.

Vad angår frågan, huruvida nämnden bör anknytas till inrikesdepartementet såsom departementschefen föreslagit eller ges en mera fristående ställning såsom motionärerna önskat, har utskottet stannat för att förordna departementschefens förslag. Utskottet hyser nämligen betänkligheter mot inrättandet av nya verk och nämnder. Rent praktiskt sett får det antagas vara av värde för ett organ, som i så hög grad som nämnden skall ha att meddela råd och anvisningar åt andra — både inom den statliga sektorn och utanför — att kunna falla tillbaka på den auktoritet, som anknytningen till ett departement tvivelsutan ger. Utskottets ståndpunkt i denna fråga har även bestämts av den synpunkten, att det för nämnden får anses vara av vikt att i själva starten genom en nära kontakt kunna tillgodogöra sig den ansvariga departementschefens synpunkter på de grundläggande riktlinjerna.

Vad departementschefen i övrigt anfört rörande åtgärder under fred föranleder allenast följande uttalanden.

Utskottet understryker departementschefens varning för en från centralt statligt håll under fred bedriven eller dirigerad upplysnings- och informationsverksamhet av de slag, det enligt propositionen kan bli fråga om. Fredsorganet för psykologiskt försvar bör enligt utskottets mening ägna stor uppmärksamhet åt från utlandet kommande, även maskerad propaganda, inte minst av ryktesspridningskaraktär.

Vad angår beredskapsnämndens sammansättning synes det utskottet förtjänt att övervägas, om icke myndighetsrepresentationen kunde i viss mån ersättas med genom tjänstevägen beordrad medverkan från myndigheternas sida till förmån för en fylligare representation för exempelvis folkrörelserna. Därest Kungl. Maj:t efter ytterligare övervägande skulle finna utskottets här anförda synpunkt böra genomföras, torde den av departementschefen förutsatta fullmakten för Kungl. Maj:t att utöver angivna ledamöter utse ytterligare tre ledamöter inte behöva utnyttjas.

Under återopande av det anförda och då vad departementschefen i övrigt anfört icke givit anledning till erinran utöver vad som ligger i utskottets ovan gjorda allmänna uttalanden samt anslagsberäkningarna synes kunna godtagas hemställer utskottet,

A. att motionerna I: 493 och II: 645, i vad de avser en fristående ställning för beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, icke må föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att riksdagen må

I. godkänna de grunder för organisationen av det psykologiska försvaret, som angivits av departementschefen i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 5 mars 1954, dock med rätt för Kungl. Maj:t att däri vidtaga de jämkningar, som Kungl. Maj:t efter prövning av utskottets ovan framlagda förslag må finna påkallade;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen II: 644 ävensom motionerna I: 493 och II: 645, sistnämnda bägge motioner till den del de icke behandlats under A.,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för inrikesdepartementet, vilka angivits av departementschefen i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 4 januari 1954;

b) godkänna följande avlöningsstat för inrikesdepartementet, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1954/55:

Avlöningsstat.

1. Avlöning till departementschefen	31 500
2. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	293 000
3. Avlöningar till icke-ordinarie personal	260 000
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	290 500
	Summa kronor 875 000;

c) till *Inrikesdepartementet*: *Avlöningar* för budgetåret 1954/55 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 875 000 kronor;

d) till *Inrikesdepartementet*: *Omkostnader* för budgetåret 1954/55 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 125 000 kronor;

e) till *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* för budgetåret 1954/55 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 35 000 kronor.

Stockholm den 18 maj 1954.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Reservation

av fröken *Elmén* och fröken *Vinge*.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Ohlon, Iwar Andersson, Leander, Näsström, Pålsson, Hesselbom, Gustaf Andersson, Sundelin, Einar Persson, Birger Andersson, Boman, Edvin Thun, Bergh och Lodenius; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malmberg i Skövde, Andersson i Malmö, Lindholm, Rubbestad, Åkerström, Hoppe, Staxäng, fröken Elmén, herrar Johansson i Mysinge, Petterson i Degerfors, Nihlfors, Gustafsson i Stockholm och fröken Vinge.